БЕСКROИА

PAS PROGRAMIT TË MËSOИËTOREVET
TË PARA

pej

LUMO SKËNDO

BKSH

STAMBOЛ
Në Ctypëskronë të CTATIT
1328—1912

BKSH

БЕϹKRONA

BIBLIOTEKA E SHTETIT
KORÇE
№ _____ Inventarit.

Krye e parɛ

Ç' ɛɢtɛ *ðeɢkroŋa.*

Бeɢkroŋa ɛɢtɛ ŋɛ diturí qɛ na mɛson si ɛɢtɛ ðeu, mɛ sa copɛ ndahetɛ; sa mbretɛrí, sa male, sa dete, sa lumɛŋ ðe sa qytete ka.

Бeɢkroŋa ndahetɛ mɛ dy: E para ɛɢtɛ *ðeɢkroŋa fizike*, qɛ na tregon formɛn e ðeut, tɛ sterrevet tɛ detevet, lumɛŋtɛ, maletɛ, ðuɢatɛ, etj.

E dyta ɛɢtɛ *ðeɢkroŋa politike*, e cila na rrɛfen mbretɛritɛ, qytetɛt, ŋerɛzit ðe ɡuhɛt, farrat e fet' e ŋerɛzet.

Бeu.

Ky ðe qɛ rojmɛ ne, nuk' ɛɢtɛ ŋɛ fuɢ' e ɡerɛ ðe e drejtɛ, aɢtú si na duketɛ; po ɛɢtɛ ŋɛ lɛmɢ rumbuλak si ŋɛ moλɛ.

Rumbuλakɛrin' e ðeut e provojmɛ eðe nɛ kɛtɛ qɛ, kur ndoðemi anɛ detit ðe ɢohim qɛ vjen ŋɛ anije sɛ largu, mê parɛ i ɢohim pɛlhurɛtɛ ðe vetɛm kur zê e qasetɛ nis e i duketɛ govata.

Figurɛ 1. Rumbuʌakerí ɛ ðeut

Бeu nukɛ pɛtetetɛ fare gɛkunt, po rri i varur nɛ mes tɛ qieʌit.

Mi ðet, atje ku ɛɛtɛ tokɛ ðe ku janɛ kembet tona, atje i ðemi *poɢtɛ;* nga an' ɛ kokesɛ i ðemi *sipɛrɛ* ðe *qieʌ*. Pandaj ŋeriu tekdo qɛ tɛ ndoðetɛ, ðen' ɛ ka pɛrpoɢ ðe qieʌɛ sipɾɛ.

TP RROTUAUARBT E БEUT. — Бeu ynɛ rrotuʌohetɛ rreð dieʌit. Бeu duke arður' rrotuʌ dieʌit, rrunguʌisetɛ si ŋɛ lajði qɛ e heðim mbɛrðe.

Бeu ka dy levrime:

1. Иɛ levrim i tɛ rrunguʌisurit do-me-ðɛnɛ kðehetɛ mi boɢt tɛ tij si lemɢ' i leɢit, a si miɢi nɛ heʌ. Kɛtɛ levrim ðeu e bɛn mɛ ŋɛ *ditɛ,* do-me-ðɛnɛ mɛ

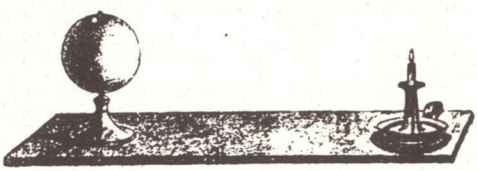

Fig. 2. Nata ðe dita.

24 orɛ. Ana qɛ ɛeh dieλin ka dritɛ, ðe atje ɛɛtɛ ditɛ. Ana qɛ nukɛ ɛeh dieλin ɛɛtɛ nɛ t' errɛt, ðe atje bɛn natɛ.

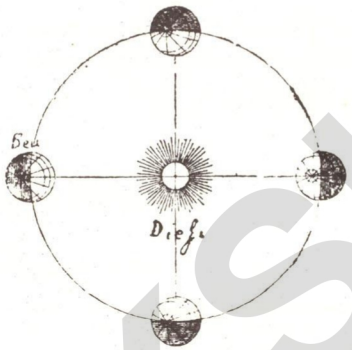

Fig. 3. Tɛ rrotuλuaret ɛ ðeut rreð diλit.

2. Duke rrunguλizur nɛ qieλ, ðeu ecɛn ðe i vjen rrotuλ dieλit: ðeu ynɛ i vjen kɛɛtú rrotuλ dieλit mɛ 365 ditɛ ɛ gysɛm, do mɛ ðɛnɛ mɛ *mot-mot*.

BOƇTI ÐE POLET E ÐEUT. — Mê sipre ðamɛ se ðeu rrunguλisetɛ dukɛ kðyerɛ si leme' i leɛit mi boɛt' tɛ tij. Le tɛ pandehim qɛ eðe ðeu ynɛ ka ŋɛ boɛt ðe kðehetɛ mi tɛ́; *boɛt' i ðeut* ɛkon nga qendr' ɛ ðeut tɛnɛ ðe del mɛ tɛ dy anɛtɛ, si ŋɛ ɛtizɛ qɛ tɛ ɛkojmɛ nga ŋɛ moλɛ.

Tɛ dy anɛvet ku del ky boɛt, u ðemi *pole*. Nɛ pandeheim se dieλi ɛɛtɛ si ŋɛ qirí nɛ mes tɛ ŋɛ lemi, ðeu ynɛ kðehetɛ mi boɛt tɛ tij dukɛ qendruarɛ mi *polet*.

BKSH

Θemi se ðɛu ka dy pole: *Pol' i veriut,* ay qɛ ɛɛtɛ nga an' e veriut, ðe *pol' i jugesɛ,* ay qɛ ɡendetɛ nga juga.

Fig. 4. Boeti, ekuatori, polete.

EKUATORI. — Nɛ heqɛim ηɛ vijɛ rreð pɛrqark ηe moλe, nɛ mes tɛ dy polevet, kjo vijɛ do tɛ quhetɛ *Ekuator.* Ekuator' i ðeut ɛɛtɛ aqɛ lark nga pol' i veriut sa ðe nga pol' i jugesɛ; kjo vijɛ pɛtjeλ ðenɛ si ηɛ bres i ηɛ kadeje rrumbuλake.

CTINATE BE KLIMAT' E BEUT. — Θamɛ se ðeu rrotuλohetɛ rreð dieλit mɛ 365 dit' e ɡysem, do-me-ðenɛ mɛ mot-mot. Me qenɛ se boet' i ðeut nuk' ɛɛtɛ fare i drejtɛ, po pak' i prierte, nga ky ɛkak çfaqenɛ *ɛtinat* e ðeut. Ctinatɛ janɛ katrɛ: parverɛ, verɛ, vjeɛtɛ, dimɛr.

Nɛ vendet afrɛ polevet ɛtinatɛ janɛ ɛumɛ tɛ ndryɛme ðe nɛ mes tɛ dimɛrit e tɛ verese ka ndryɛim tɛ mað; nɛ viset afrɛ ekuatorit ɛtinatɛ nderojnɛ fort pakɛ a fare.

. Te priertit e boetit te ðeut ekaketon ðe ndryeimin e gatesise midis ditese ðe natese. Mi ekuatorin dita ðe nata nuke nderojne kurre, ðe jane qe

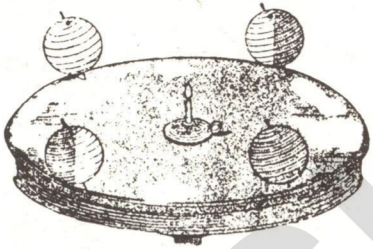

Fig. 5. Boet' i ðeut eet' i prierte.

te dyja nga 12 ore. Po afre polevet ne mes te natese ðe te ditese ndryeimi eete fort i mað, ðe fare mi polet nata ne dimere eete gaete muaj e gate, si eðe dita qe zgatete gaete muaj ne vere.

Klimate. — Mi ðet te ngrohtet a te ftohtet e kohese nuk' eete tekdo ne: Ne viset afre polevet koha eete eum' m' e ftohte se sa ne vendet afre ekuatorit. Te ftohtit ðe te ngrohtit te ðeut i ðemi *klime;* vendet afre polevet kane klime te ftohte; vendet afr' ekuatorit kane klime te ngrohte; ne mes te polevet ðe te ekuatorit eete klim' e bute.

TE KATRE PIKATE. — Per te diture ðe per te geture me ç' ane bje ne vent, duhete qe te nohim te katre pikate, te katre anete. Ketó jane: veriu, juga, lindja, perendimi.

Per te eenuare te katre pikate, eete nevoje qe

'tɛ ðim' mê parɛ mɛ ç' anɛ lint diɛλi. Si tɛ ɡejmɛ tɛ lindurit e diɛλit, kðejmɛ krahun e djaðtɛ mɛ kɛtɛ anɛ: kjo anɛ ɛɛtɛ *lindja*. Ana qɛ bjɛ mɛ krahɛ tɛ mɛnɡɛrɛ ɛɛtɛ *perendimi*, se m' at' anɛ perendon diɛλi. Ana qɛ kemi pɛrpara nɛɛ ɛɛtɛ *veriu*, ðɛ ana prapa krahɛvet quhɛtɛ *jugɛ*.

Pikatɛ qɛ ndoðɛnɛ nɛ mɛs tɛ kɛtyrɛ tɛ katrɛ pikavɛ marrɛn qɛ tɛ dy emrat ɛ çdo pikɛ. Pɛr ɛɛmbɛλɛ: ɲɛ vɛnt qɛ bjɛ nɛ mɛs tɛ lindjɛsɛ ðɛ tɛ vɛriut quhɛtɛ *veri-lindje;* kɛɛtú ðɛmi ɛðɛ lindje-veri, verí-perendim, perendim-veri, jugɛ-perendim, jugɛ-lindje, etj.

Kur marrim ɲɛ uðɛ tɛ largɛ ɛɛtɛ nɛvojɛ qɛ tɛ dimɛ tɛ katrɛ pikatɛ, pɛr tɛ ɡetur vɛndin ku do tɛ vɛmi: ahɛrɛ munt qɛ tɛ ɛcim nga vɛriu, nga juga, a nga tjatrɛ anɛ, pas pikɛsɛ ku ndoðɛtɛ vɛndi a qyteti. Mɛ vɛglɛ qɛ na rrɛfɛn pikatɛ ɛɛtɛ *pusuλa* ɛ cila ka ɲɛ ɡilpɛrɛ qɛ kðɛhɛtɛ ɡiðɛɲɛ nga vɛriu ɛ nga juga.

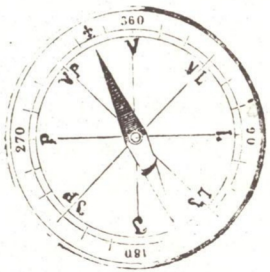

Fig. 6. Pusuλa.

BKSH

HART' E ÐEUT. — Per te geture ku bje ŋe vent mi ðet, duhete qe te ɕikojme harten' e ðeut. *Harta* na tregon fytyren e cipes' se ðeut, duke ɕenuare formen' e tij ðe te giðe ndryɕimete. Mi harte jane treguare tokate, detet, lumeŋte, malete, qytetet, grykate, etj.

Fig. 7. Leme ðeu

M' e mir' e harteravet per te deftyere vendet e ðeut, jan' ató qe u ðemi *leme ðeu,* se ató na tregojne formen e vertet te ðeut, do-me-ðene formene rumbuλake.

Figura 7 na defien lemein e ðeut te bere pej kartoni d-m-ð. pej karte te forte.

Me qene se lemeet e ðeut s' munt t' i bejme aqe te mbeðeŋ sa duame, hartate poðua se giðeŋe i bejme te drejta, mi flete karte. Figura 8 defien ðene te ndare ne dy copa ðe te flaɕketuare. Figura 10 na tregon harten e ðeut te tere ðe te flaɕketuare. Ketó harta e geŋejne ŋerine, se tregojne polete aqe te gere sa ðe ekuatorin.

Per te ɕenuare drejt ŋe vent mi hartet ðe per t' e geture lehte kur e kerkojme, cipen e ðeut e ndajme me ɕkaλe, ðe mi çdo ɕkaλe ɕenojme ŋe vije. Ketó vijate qe heqim mi cipet te ðeut ne ŋe harte, jane dy fareɕ: ŋerate ven' nga ŋe pol te poli tjatre; ketyre ne u ðemi *ɕkaða mesdite* a *ɕkaða patesije.* Ben e ndajme dy here me 180 do-me-ðene me 360 ɕkaλe mesdite, ðe ɕenojme ŋe vent per te nisur' e

Fig. 8. Lemë' i dëut ndarë me dy copë.

para ɕkaλɛ. Le tɛ ðemi se ɕkaλ' e par' e mesditesɛ nis nga Parisi; ahere nɛ Paris ɕɛnojmɛ 0 ðe dukɛ nisur nga 1, ɕɛnojmɛ ɡer mɛ 180 ɕkaλɛ mɛ tɛ dy anɛtɛ; atyreve qɛ jan' nga lindja u ðemi *mesdit-lindjeje*, ðe atyreve qɛ jan' nga perendimi u ðemi *mesdit-perendimi*, a po mê mirɛ *gatesí lindjeje* ðe *gatesí perendimi*. Kɛtó ɕkaλɛ venɛ ɡer mɛ 180 nga lindja ðe 180 nga perendimi. Dukɛ ðenɛ pra se ɲɛ qytet ɛɛtɛ kaqɛ ɕkaλɛ nɛ ɡatesí lindjeje a nɛ ɡatesí perendimi, q' atɛ çast kupɛtojmɛ ku bje ay qytet ðe sa lark ɛɛtɛ nga nisj' e mesditeset.

Per mê tɛpɛrɛ hoλesí, çdo ɕkaλɛ e ndajmɛ mɛ 60 *minute*, ðe çdo minutɛ mɛ 60 *tɛ dyta*. Eðe kɛɛtú ðemi se Janina ɛɛtɛ nɛ 18 ɕkaλɛ ðe 41 minuta nɛ ɡatesí lindjeje tɛ Parisit, ðe Ɔkodra mɛ 17 ɕkaλɛ e 20 minuta t' asaj ɡatesije.

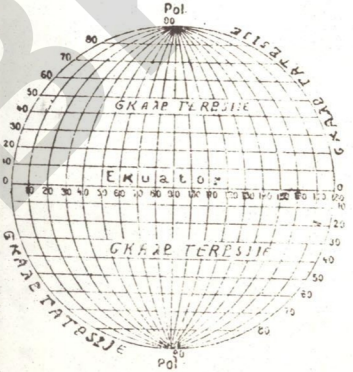

Fig. 9. Ɔkaλɛt e ɡatesisɛ ðe tɛ ɲeresisɛ.

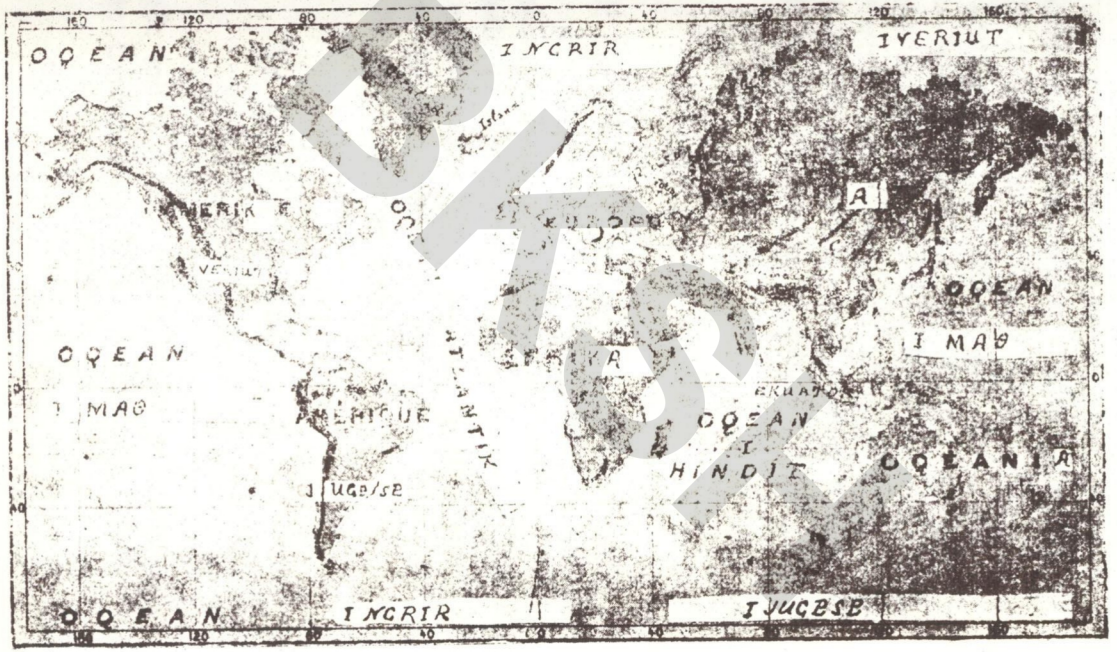

Fig. 10. Hart' e âcut.

Po per tε geturε vendin e vertet tε ηε qyteti duhetε qε tε dimε δε mε ç' pikε bje pas polevet δε pas ekuatorit. Per kete punε, vendin nε mes tε ekuatorit δε tε çdo poli e ndajmε mε 90 gkalε tε cilavet u δemi *geresí;* gkalεvet qe janε nga veriu i ekuatorit u δemi *geresí veriu,* δε atyreve qε janε m' anε tjatrε u δemi *geresí juge.* Per tε deftyere pra vendin e vertetε tε Janinesε δemi se ky qytet ndoδetε 18 gkalε 41 minuta nε gatesí lindjeje tε Parisit, δε 39 gkalε 47 minuta nε geresí veriu.

Cip' e δeut.

TOKE BE DET. — Cip' e δeut gendetε mε dy forma, ηera e δatε, se cilεs i δemi *tokε,* δe tjatra e mbuluarε mε ujε do-mε-δenε *det.*

Nε qoftε se ndajmε faqen' e δeut mε katrε copε, aferó ηε pjesε gete tok' e δatε δε tε tri pjesεt e tjera janε det; a mê mirε mε 100 copε tε 26-at janε tokε δε tε 74-at e tjera janε det.

Tε ndarεt e tokesε.

Emrat e δegkroηesε.

Tε gidε token' e δeut e ndajmε mε pesε copa, tε cilat janε: Evropa, Asia, Afrika, Amerika δe Oqeania.

Kur ɛtjemɛ ŋɛ vɛɛtrim rreð neɛ, e ɛohim se cip' e tokɛsɛ nuk' ɛɛtɛ giðɛŋɛ fare e drejtɛ.

Vɛndevet tɛ drejtɛ u ðemi *fuɛa;* fuɛa her' ɛɛtɛ fare e fλaɛkɛtɛ, herɛ ka bregore tɛ vogɛla fare.

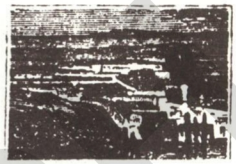

Fig. 11. Bjɛɛkɛ.

Bjɛɛka ɛɛtɛ ŋɛ fuɛ' e larte, do-me-ðɛnɛ ŋɛ vent i larte po i gɛrɛ.

Mal i ðemi ati pirgu tokɛ ðe ɛkɛmbɛŋ qɛ ɛɛtɛ m' i lart se nga vɛndi qɛ gɛndɛtɛ rreð e rrotuλ.

Vark mali quhɛnɛ malɛ tɛ baɛkuarɛ ŋɛri me jatrin.

Иɛ mal' i vogɛlɛ quhɛtɛ *kodrɛ*, ðe ŋɛ kodr' e vogɛlɛ merr emrin *brɛk*.

Gryke i ðonɛ vɛndit q' ɛɛtɛ nɛ mɛs dy maleve a dy kodrave.

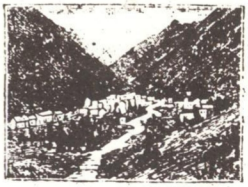

Fig. 12 Gryke.

PKSH

Volkani ɛɛtɛ ŋɛ mal qɛ ka ŋɛ vrimɛ nɛ majɛ ðe nga e cila herɛ-herɛ del avuλ ðe hî a ŋɛ lenk qɛ quhetɛ *lav.* Vrima qɛ ka volkani nɛ majɛ emerohetɛ *krater.* Cumɛ volkane janɛ tɛ ɛuarɛ ðe mê s' nxjerin as avuλ, as hî, as lav.

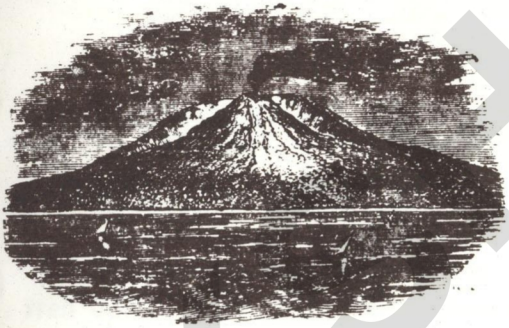

Fig. 13. Volkan.

Ckretetire i ðonɛ ŋɛ vendi, ɛumɛ herɛ fuɛɛ, qɛ s' ka as ujɛ, as bar; mê tɛ teperat e ɛkretetiravet janɛ mbuluarɛ me rerɛ.

Tɛ ndarat' e detit ðe tɛ buzɛvet tɛ tij.

Oqean quhenɛ detet e mbɛðeŋ qɛ rreðojnɛ copat e tokɛsɛ; *deti* ɛɛtɛ ɠíðɛŋɛ i kripurɛ.

Mi ðet tɛnɛ ka pes oqeanɛ: Oqean' i Mað, Θqeani Atlandik, Θqean' i Hindit, Oqean i Ngrir' i Veriut ðe Oqean' i ngrir' i Jugɛsɛ.

Buzɛ i ðemi vɛndit tɛ ðeut, ku piqetɛ me detin.

Mɛngɛ quhetɛ ŋɛ copɛ det i hyrɛ brɛnda nɛ ðet.

Fig. 14. Mɛngɛ.

Liman quhetɛ ŋɛ mɛngɛ deti e vogɛlɛ qɛ nuk' e rreh ɛum' erɑ ðe ku munt tɛ qɛndrojnɛ vaporet ðe anijetɛ.

Gryka ɛɛtɛ ŋɛ copɛ det i ŋguɛtuarɛ nɛ mɛs dy tokɛ; gryka giðɛŋɛ liđ dy dɛtɛ ŋɛrin mɛ jatrin.

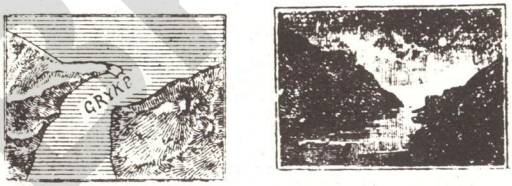

Fig. 15. Gryke.

Hunda ɛɛtɛ ŋɛ copɛ ðê i zgaturɛ nɛ det.

Nisi ɛɛtɛ ŋɛ copɛ ðê i rrɛđuarɛ mɛ ujɛ ŋga tɛ giđ' anɛtɛ.

Arqipeâk quhen nisí tɛ ɛuma ðe afrɛ ŋɛra jatresɛ.

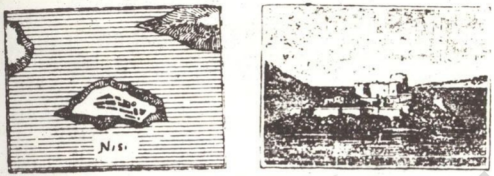

Fig 16. Nisí.

Sinisí ɛɛtɛ ŋɛ nisí e ŋpiturɛ me tokɛt me ŋɛ *rrip* ðeu tɛ ŋguɛtɛ.

Fig. 17. Sinisi

Ujɛrat e ðeut.

Burim ɛɛtɛ ŋɛ ujɛ qɛ del nga ðeu.

Ujɛt qɛ **rjeð** mi ðet quhetɛ *lumɛ*. Lumɛŋtɛ derðen' nɛ det a nɛ kɛnetɛ.

Kɛneta a *liqeni* ɛɛtɛ ŋɛ pɛλk i mað ku mbliðetɛ ujɛt e lumɛŋɛt. Kɛneta poðua se piðɛŋɛ e ka t' ɛmbɛl ujɛtɛ.

Kɛmbɛ quhetɛ ŋɛ lumɛ qɛ del nga kɛneta ðe derð nɛ det ujɛt e tɛpɛrɛ.

Kanal quhetɛ ŋɛ vij' uji e hapurɛ pej ŋerɛzet; kanali baɛkon dy dete a dy lumɛŋ.

Peâk i âonɛ ŋɛ kɛnete sɛ vogɛlɛ âe pakɛ tɛ âelɛ.

Moçal ɛɛtɛ ŋɛ fuɛɛ qɛ rri e mbuluarɛ me ujɛ pakɛ tɛ âelɛ âe qɛ nukɛ rjeâ. Moçali ɛum' herɛ ɛɛt' i mbuluarɛ me bimɛ uji: *ʒuk, kaâame,* etj, âe nga ŋɛ herɛ âahetɛ nɛ verɛ.

Farɛt e ŋerɛzet.

Mi tɛ tɛrɛ âet rojnɛ ŋɛ miliar e ɒysmɛ do-meâenɛ 1500 miliun ŋeres.

Kur uâɛtojm' mi âet, i vɛmɛ re se ɒiâɛ ŋerɛzit nukɛ janɛ pej ŋɛ farɛ. Herɛzija ndahetɛ mɛ katrɛ farra a raca tɛ mbɛâa:

Far' e barâɛ; kɛta janɛ ŋeres si ne me cipɛ tɛ barâɛ, leɛra âe mustaqe tɛ buta, hundɛ âe sy tɛ dreqtɛ.

Fig. 18. Far' e barâɛ, â' e zezɛ.

BKSH

Иerεzit e barðε rojn' nε tε tεr Evropεt, nε gysmεt t' Asisε, n' Amerikε ðe nε verí t' Afrikεsε.

Far' e zezε, jan' atá ŋerεs me cipε tε zezε, me hundε tε ɕtypurε, me leɕra tε pεrdreðura si leɕt' e ðεnet rudε. Kεtyre ŋerεzve u ðemi *arap,* po kjo fjalε εɕtε laðim, se arabεt jan' nga far' e barðε si eðe ne; εɕtε mê mirε t' u ðemi negro; negrotε rojn' n' Afrikε.

Far' e verðε a mongolike, ka cipεn si tε verðε a tε ʒeʒkεt, biɕtin' e syrit e kanε tε ngriturε drejt tεmblit, leɕrat tε forta, hundεn tε ɕtypurε pakε ðe kockat e faqevet tε dala. Tε verðεt janε vεndεsit e Çinit ðe tε Χaponisε.

Fig. 19. Far' e verðε ð' e kuqεreɕme.

Far' e kuqe me cipε tε kuqεreɕme, me leɕra tε forta; ŋerεzit e farεs' sε kuqe janε vεndεsit e parε t' Amerikεs' sε veriut.

Mi ðet nga far' e barðε ka 900 miliun ŋerεs, 500 nga far' e verðε ðe 100 nga far' e zezε. Иerεzit nga farεt e kuqe ðe tε muɕkuλyerε — do-meðεnε vεndεsit e nisivet t' Oqeanisε — janε tε pakε.

Fet' e ηerεzet.

Иerεzit mi ðet kanε fe tε ndryεme, nga tε cilatε mê tε mbεðatε janε:

Tε kriεterε, budistε ðe konfucianistε, myslimanε, paganistε, juðeη, etj.

Tε kriεteret giðe tok (do-me-ðenε me katolik, protestantε ðe ordoðoksε) janε 540 miliunε; budistε ðe konfuçianistε ka aferó 500 miliunε; myslimanε 220 miliunε ðe juðeη 11 miliunε. Paganistε quhenε atá qε nukε besojnε ηε Perendí tε veteme, po u falen idolevet: ketá behen aferó 150 miliunε ηeres.

Qeveritε.

Иerεzit qε flasinε ηε guhε quhenε *komp.*

Ctat quhetε vendi qε ka ηε qeverí; qeveritε janε dy farεε: *monarεí* ðe *republika.* Qeveritε monarεí kanε ηε krye: imperator, mbret, a princ. Republikatε kanε ηε krye tε zgeðurε pej popuλit ðe qeverija εεtε nε dorε tε popuλit.

Qyteti ku rri mbretі a ku εεtε qendr' e qeverisε, quhetε *kryeqytet;* qyteti ku ndoðenε εkaλεt e dyta tε qeverisε quhenε kryevent.

Per εembελ: Tyrqija εεtε ηε εtat me qeverí monarεí, i sε cilεsε kryeqyteti εεtε Stamboλi. Kryevent i vilajetit tε Janinesε εεtε Janina.

Krye II

EVROPA

Kufi. Evropa ne verí ka Oqean' e Ngrire te Veriut; ne verí-perendim dhe ne perendim Oqean' Atlantik; ne juge eete Det' i Bardë dhe Det' i Zi; ne lindje malet Ural, Deti Kaspí dhe malet Kavkas. Nga an' e lindjese Evropa eet' e ngjitur me Asinë.

Dete.

Detet e mbedhenj t' Evropese jane: OQEAN' I NGRIR' I VERIUT, OQEANI ATLANTIK dhe DET' I BARDË.

Detet e vegjel jane keta:

DET' I BARDË I VERIUT qe eete si nje meng' e Oqeanit te Ngrire, dhe rri tërë vete i mbuluare me akull.

DETI BALTIK qe ka hyre ne mes te derravet si nje menge deti e ndare nga Oqeani Atlantik.

DET' I VERIUT, ne mes t' Ingilterese dhe te Danimarkese.

DET' I MANGIT, i strenguare ne mes t' Ingilterese dhe te Francese.

BKSH

Këta të tre dete kanë dalë nga Oqeani Atlantik.

Nga Det' i Barës kanë dalë katrë dete të cilët janë:

DETI TIRENIEN q' është në mes t' Italisë dhe të nisivet Siceli dhe Sardenjë.

DETI ADRIATIK q' është në mes të Italisë, të Austrisë dhe të Qipërisë.

DETI JONIEN, në mes t' Italísë dhe të Greqisë.

DETI ARQIPELAK, në mes të Greqisë, të Rumelisë dhe t' Anadollit.

Në mes të Detit të Barës dhe të Detit të Zi është DETI MARMARA që zgatet nga gryka Dardanel e gjer në gryka Bosfor, përpara Stambollit.

DET' I ZI është në mes të Rusisë dhe t' Anadollit. Nga Det' i Zi del DETI AZOF, i hyrë brenda në Rusí.

DETI KASPI është në jugë të Rusisë, në mes t' Evropësë dhe t' Asisë. Ky det është si një kënet e madhe, pa nonjë backim as me një det.

Lumenj.

Në Oqean të Veriut derdhen lumenjtë PEÇORA dhe DIVINA, që ekojn' nga juga e në verí të Rusisë.

N' Oqean Atlantik derdhen këtá lumenj:

VISTUL dhe ODER në Det Baltik; që të dy këta lumenj ekojn' nga Alemanja.—ELB, RIN dhe TAMIZ derdhen' në Det' të Veriut. Elbi ekon ng' Alë-

BKSH

maŋa; Rini ɛkon ng' Alɛmaŋa ðe nga Holanda; Tamizi ɛkon nɛ mes tɛ. Aondrɛsɛ, n' Ingiltɛrɛ.

Nɛ Det Manɛ derðetɛ SENA qɛ ɛkon nɛ mes tɛ Parisit, nɛ Francɛ.

N' Oqean Atlantik derðenɛ LOAR ðe GARON nga Franca, ðe TAGO qɛ ɛkon nɛ mes tɛ Lisbonit, nɛ Portogalí.

Nɛ Det tɛ Barðɛ derðenɛ: EBR ðe RON, i pari nga Spaŋa, i dyti nga Franca; — TIBER, qɛ derðetɛ nɛ Det Tirenien, duke ɛkuarɛ nɛpɛr mes tɛ Romesɛ, n' Italí; — PO ðe ADIGO ðerðen nɛ Det Adriatik, nga Italia. — DRINI, ɛKUMBI ðe VjOSA derðen n' Adriatik, nga Oqiperija.

Nɛ Det Arqipelˆk derðenɛ VARDARi ðe MERIÇI, qɛ tɛ dy nga Tyrqia.

Nɛ Det tɛ Zi derðenɛ TUNA, DNIESTER, DNIEPER ðe DON, tɛ trɛ tɛ fundit nga Rusia; Tuna del nga mez' i Evropesɛ ðe ɛkon nga ɛumɛ ɛtetɛ.

Nɛ Det Kaspí derðenɛ lumeŋtɛ VOLGA ðe URAL, qɛ tɛ dy nga Rusia.

Nisí.

N' Oqean tɛ Ngrirɛ jan' nisit ɛ ɛkreta SPIÇBERG ðe NOVIA ZEMLA, nɛ verí tɛ Rusisɛ.

N' Oqean Atlantik jan' nisitɛ: LOFODEN, anɛ Norvegisɛ.

ISLANDA, ne verí perendim t' Oqeanit Atlantik.

Ingiltera a Bretaŋ' e Maðe ɛɛte m' e maðˀ e nisivet t' Evropese; — Afre Bretaŋes' se Maðe ɛɛte Irlanda, ðe arqipeʌget e vegele Hebrid, Orkad, Cetland, Feroe.

Nisite DOGO, OSEL, AALAND, GOTLAND, SEELAND, LALAND, FIONI ne Det Baltik.

Ne Det te Barðe ɛɛte arqipeʌku BALEAR; — nisit e mbeða KORSIKE, SARDEИE, SICELI ðe arqipeʌku Lipari.

Ne Det Jonien janˀ nisit e Greqise: KORFUZ, AJA MAVRA, IΘAQI, QEFAИONI, ZANTA; — nisí e maðe ГIRIT.

Ne Det Arqipeʌk janˀ nisit e ɛuma t' arqipeʌkut QIKAAD si ðe nisite: EGRIBOS, TAÇOS, etj.

Sinisí.

Nɛ verí t' Evropese ɛɛte sinisia Skandinave, ne te cilet jane dy ɛtete: Norvegia ðe Sveqia; — Sinisia Jutland, ku ɛɛte Danimarka; — Sinisia Iberike, Spaŋa me Portogaline; — Sinisíˀ e Italise; — Sinisí e Morese ne juge te Greqise, me te cilen ɛɛte liðure me rripin e Korinðit; tani Korinði ɛɛte çelur me ŋe kanal ðe Moreja ka mbeture nisí; — Sinisí e Baʌkanit, ne te cilet jane ɛtetet: Buʌgaria, Serbia, Tyrqia ðe Greqia. Kjo sinisí ka me ŋˀ ane Detin

Adriatik, Detin Jonien, Detin Arqipeλk, Detin Marmara, Detin e Zi ðe lumin Tuna ne verí; — Sinisí e Kremit, ne juge te Rusise mi Detin e Zi; rripi Perekop liđ Kremin me Rusine.

Keneta.

Ne Rusí jane kenetate Lodoga, Onega, Pejpus; — ne Svicre, mi Alpete: Leman, Neuçatel, Konstans; —Keneta Balaton ne Ungarí; —Kenetat e Okodrese, Ohrise, Prespese ne Tyrqí.

Gryka.

Grykate SKAGERRAK, KATEGAT ðe SUND, ne mes te Danimarkese ðe te Sveqis' e te Norvegise, qe baekojne Detin' e Veriut me Detin Baltik.

Gryka PA DE KALE, ne mes te Frances eðe t' Ingilterese, baekon Detin e Veriut me Manein.

Gryk' e ȚIBRALTARIT, ne mes te Spaŋese ðe t' Afrikese; baekon Oqean' Atlantik me Detin' e Barðe.

Gryk' e MESINESE, ne mes te Sicelise ðe te Italise.

Gryk' e DARDANELIT ð' e BOSFORIT ne mes te Tyrqis s' Evropese ðe t' Asise, qe liđin detin e Marmarase me Detin e Barðe ðe me Detin e Zi.

Gryka KERÇ qe baekon Detin e Zi me Detin Azof.

BKSH

Male.

ALPETƁ SKANDINAVE, nɛ mes tɛ Norveɡisɛ ɗe tɛ Sveqisɛ.

Mê tɛ mbɛɗeŋ ɗe tɛ lartɛt e malevet n' Evropɛ, janɛ ALPETƁ, nɛ kɛrɗizɛ t' Evropɛsɛ, nɛ kufí tɛ ɕumɛ ɕteteve. Maja m' e lart' e Alpevet, Mont Blanc (Mon Blan) ɛɕtɛ 4810 metro m' i lartɛ se nga deti, ɗe rri ɡiɗɛŋɛ mbuluarɛ me akuλ e me dɛborɛ.

Malet PIRENE jan' nɛ mes tɛ Francɛsɛ ɗe tɛ Spaŋɛsɛ.

Maletɛ APENIN çajnɛ tej-pɛr-tej sɛ ɡati Italinɛ.

Maletɛ KARPAT jan' nɛ mes tɛ Rumanisɛ ɗe t' Ungarisɛ.

Maletɛ BAΛKAN nɛ Buλgarí,

Maletɛ CAR nɛ Cqipɛrí; — maletɛ PIND nɛ mes tɛ Tyrqisɛ ɗe tɛ Greqisɛ.

Maletɛ URAL nɛ Rusí, qɛ ndajn' Evropɛn nga Asia.

Volkane.

N' Evropɛ janɛ katrɛ volkane tɛ ɡaλɛ, do-meɗɛnɛ qɛ nxjerin tym e avuλ ɗe tɛ cilɛtɛ nga ŋɛ herɛ buçasin mê ɕumɛ:

HEKLA, nɛ nisit Islandɛ.

ETNA, nɛ nisit Sicelí, mi grykɛt tɛ Mesinɛsɛ.

VESUV, afrɛ Napolit, n' Italí.

STROMBOLI, mi ŋɛ nisí tɛ vogɛlɛ nɛ verí tɛ Sicelisɛ.

BKSH

CTETET E EVROPESE

N' Evrope ka nente-mbe-det ctete nga te cilete tre jane republika. Veç ketyre te 19 cteteve, ka de ne tok te tjere n' Alemane de nja dy ctete fare te vegel, te tjere.

Imperatori e Rusise.

Rusia cet' e pere sa gysm' e Evropese de ka 130 miliune neres. Vend' i Rusise cete fuce de nerezit e saj jane slaver. — Kryeqytet i Rusise cete Cent Petersburgu, afre buze detit Baltik. Qytetet e mbeden te tjere jane: Moskova, qe ka qene kryeqytet i vjetre; Odesa de Sevastopoli, buze Detit te Zi; Varsovi ne Poloni de Kienef ne Basarabi.

Rusia ka de gide verin' e Asise q' i done Sibiri si de Tyrqistane. Keta vende do t' i cohim duke bere fjale per Asine.

Mbreteri e Sveqise.

Sveqia cete ngiture me Rusine; anet e veriut jane te ftohte de te mbuluare me akull; — pes miliun e gysem neres; — kryeqytet Stokholm, buze detit Baltik.

Mbretεrí e Norvegisε

Norvegia zgatetε nε verí tε Sveqisε; — εδε ky εtat viset e veriut i ka tε ftohtε δε tε ngrirε. — Aferó 2 miliun e gysem ηeres. — Kryeqytet Kristiania.

Sveqia me Norvegjinε formojnε sinisin' e maδe Skandinave.

Mbretεrí e Ingilteresε.

Ingiltera ka nisinε Bretaη' e Maδe δe Irlandenε. E tere mbreterija ka aferó 46 miliunε ηeres. Kryeqytet Λondra, mi lumεt Tamiz. Λondra ka 6 miliunε ηeres δe εεtε m' i maδ i qytetevet tε δeut.

Qytete tε mbεδεη tε tjerε: Liverpul, Mançester, Glaskov, Birmingam.

Ingiltera εεtε m' e maδ' e mbreterivet tε δeut se ka εumε vende tε tjerε n' Así, n' Afrikε, n' Amerikε δe, poδua, Oqeanin' e tere.

Mbretεrí e Danimarkesε.

Danimarka εεtε nε verí t' Alemaηesε. — Ka 2 miliun e 700 mijε ηeres. — Kryeqytet Kopenhagu.

Mbretεrí e Hoλandesε.

Hoλanda ka aferó 6 miliun ηeres. Kryeqytet Amsterdam. Qytete tε mbεδεη: Haje, Rotterdam.

Fjala Hoλandε do-me-ðεnε *vεnd' i uŋεtε,* se εɕtε fare fuɕε ðe nε ɕumε vise mê t' uŋεta nga deti, pej tε cilit i mprojnε me mure tε mbεðeŋ tε ngrehurε anε zaλit.

Mbretεrí e Belχikεsε.

Belχika εɕtε nε jugε tε Hoλandεsε; — ŋε ɕtat i vogεlε po me tregεtí tε maðe; — 7 miliun e ɡysεm ŋerεs; — kryeqytet Bryksel; qytete tε mbεðeŋ: Anvers, Lieʒ, Gand.

Imperatorí e Alεmaŋεsε.

Pas Rusisε, ɕtati n' Evropε qε ka mê tepεr ŋerεs, εɕt' Alεmaŋa: 65 miliun ŋerεs. Kryeqytet Berlini.

Alεmaŋa ka ŋε tok ɕtete tε tjerε, mbretεrí ðe dukata, tε cilεt ŋohin pεr tε parε imperator' e Alεmaŋεsε; mê tε dεɡuarεt janε kεtá: Prusia, Baviera, Saksi, Vurtembergu, Baden.

Qytetet e mbεðeŋ janε: Mynih, Dresd, Hamburg, Breslau. Imperator' i Alεmaŋεsε εɕtε ðe mbret i Prusisε.

Republik' e Francεsε.

Franca εɕtε nε jugε tε Belχikεðε ðe nε perεndim t' Alεmaŋεsε. Afεró 40 miliunε ŋerεs. — Kryeqytet Parisi, mi lumεt Senε. — Qytete tε mbεðeŋ:

Lion, Marsilja, Bordo, Havra. Franca ka tregɛtí tɛ ɢumɛ. Jaɢt' Evropɛsɛ mban kamje tɛ mbɛđa.

Mbretɛrí e Spaŋɛsɛ.

Spaŋa ɛɢtɛ nɛ jugɛ tɛ Francɛsɛ đe ndahetɛ me maletɛ Pirene. — 19 miliun' e ɡysɛm ŋerɛs. — Kryeqytet Madrid; — qytet tɛ mbɛđeŋ: Barcelonɛ, Sevil, Granada.

Republik' e Portogalisɛ.

Portogalia ɛɢtɛ nɛ perɛndim tɛ Spaŋɛsɛ. Afɛró 5 miliun e ɡysɛm ŋerɛs. Kryeqytet Lisbon, mi lumɛt Tago. — Qytete tɛ mbɛđeŋ: Oporto, Braga.

Spaŋa đe Portogalia formojnɛ sinisin' e mađe Iberike.

Republik' e Svicrɛsɛ.

Svicra ɛɢtɛ ŋɛ ɢtat mi malet Alpe, e mbleđurɛ pej 25 republikave tɛ vogɛla, nɛ mes tɛ Francɛsɛ, t' Alɛmaŋɛsɛ, t' Austrisɛ đe t' Italisɛ. — 3 miliun e 700 mijɛ ŋerɛs. — Kryeqytet Bern; — qytete tɛ mbɛđeŋ: Zurih, Genev, Lozan.

BKSH

Mbretɛrí e Italisɛ.

Italia ɛɛtɛ nɛ jugɛ tɛ Francesɛ ðe tɛ Svicresɛ, duke zgaturɛ nɛ Det tɛ Barðɛ, si ŋɛ sinisí e maðe. — 34 miliun ŋeres. — Kryeqytet Roma, mi lumet Tiber. — Qytete tɛ mbɛðeŋ: Turin, Firencɛ, Venetik, Napoli.

Austrí ðe Ungaria.

Austria me Ungarinɛ janɛ dy ɛtete nɛnɛ ŋɛ mbret, tɛ cilit i ðon' imperator n' Austrí ðe mbret nɛ Ungarí.

Austria ka 30 miliun ɛ pysɛm ŋeres; — kryeqytet Viena.

Ungaria ka 21 miliun ŋeres; — kryeqytet Buda-Pest.

Qytete tɛ mbɛðeŋ: Triest, Fiume, Prage, Bosna-Saraj, Mostar.

Mbretɛrí e Rumanisɛ.

Rumania ɛɛtɛ nɛ mes tɛ Rusisɛ, t' Austrisɛ ðe tɛ Bulgarisɛ. — Afɛró 7 miliun ŋeres; — kryeqytet Bukureɛt; qytete tɛ mbɛðeŋ: Jaɛi, Brailɛ, Galac, Konstancɛ. — Rumania ndahetɛ mɛ dy copa: Vlahí ðe Moldaví.

BKSH

Mbretεrí e Bulγarisε.

Bulγaria εεtε nε jugε tε Rumanisε ðe ndahetε me lumet Tunε; malet Baλkan e ndajnε mε dy pjesε: Bulγari ðe Rumeli e Lindjesε:.— 4 miliun e 300 mijε ηerεs; — Kryeqytet Sofia; qytet tε mbεðεη: Filibe, Varnε, Rusçuk.

Mbretεrí e Sεrbisε.

Sεrbia εεtε nε mes tε Ungarisε, tε Bulγarisε, t' Austrisε xe tε Tyrqisε. — 2 miliunε e 800 mijε ηerεs; — kryeqytet Beligrad; — qytet tε mbεðεη: Niš, Vraηa.

Mbretεrí e Malit tε Zi.

Mal' i Zi εεtε m' e vogel e mbretεrivet t' Evropεsε, nε mes tε Austrisε (do-me-ðεnε tε Bosηεsε), ðe tε Turqisε. — 250 mijε ηerεs; — kryeqytet Çetiηε; — qytet tε tjerε: Ylqyn, Tivar.

Mbretεrí e Greqisε.

Greqia εεtε nε jugε tε Tyrqisε ðe ndahetε me malet Pindo. Nε jugε tε Greqisε εεtε sinisi e Morεsε qε baεkohetε me ripin e Korinðit; nε rip tε Korinðit εεtε çelurε ηε kanal. — 2 miliun e 600 mijε ηerεs; — kryeqytet Aðina.—qytet tε tjerε: Patra, Pire, Volos, Korfuz.

BKSH

Imperatorí e Tyrqisɛ.

Tyrqia ɛɛtɛ ndarɛ mɛ tri copɛ: 1 Tyrqi e Evropɛsɛ; 2 Tyrqi e Asisɛ ɗe 3 Tyrqi e Afrikɛsɛ. Tyrqia ɗuhetɛ ɗe Imperatorí Otomane.

E tɛrɛ tok Tyrqia ka 25 miliun ŋerɛs; kryeqytet Stamboλi.

Tyrqia me qɛnɛ se ɛɛtɛ vɛndi ynɛ do tà kɛndojmɛ mê ɡatɛ se vɛndet e tjerɛ.

Tyrqi e Evropɛsɛ

KUFI — Nga lindja Tyrqi e Evropɛsɛ ɛɛtɛ ndarɛ pej Asisɛ me grykat e Dardanelit ɗe tɛ Bosforit; nɛ mes tɛ dy kɛtyre grykave ɛɛtɛ Deti Marmara, ɗe mi grykɛn e Borforit Det' i Zi.

Nga veriu Tyrqia ka Buλgarinɛ pej sɛ cílɛs ɛɛtɛ ndarɛ me malet Kara Baλkan, Rodop ɗe Rilo. Pas Buλgarisɛ vjen Sɛrbia, Bosna ɗe Mal' i Zi.

Tɛr anɛn e perɛndimit tɛ Tyrqis' s' Evropɛsɛ e ka mbuluarɛ Cqipɛria ɗe quλetɛ pej detit Adriatik.

Nɛ jugɛ ɛɛtɛ mɛng' e Nartɛsɛ, Greqia ɗe deti Arqipeλk; nɛ mes tɛ Greqisɛ ɗe Tyrqisɛ janɛ malet Pindo, Zigo ɗe Olimp.

ZAΛ' I DETIT. — Nɛ det Adriatik zaλ' i Tyrqisɛ nis me gojɛn e lumit Bojana qɛ del nga Ɋkodra; drejt jugɛsɛ ɛɛtɛ liman' i Cɛnɡinit ɗe i Durɛsit; ca mê poɛtɛ Paɛa Limani i Vlorɛsɛ ɗe ɡuha

Imperatorí e Tyrqisɛ.

Tyrqia ɛɛtɛ ndarɛ mɛ tri copɛ: 1 Tyrqi e Evropɛsɛ; 2 Tyrqi e Asisɛ ɗe 3 Tyrqi e Afrikɛsɛ. Tyrqia ɗuhetɛ ɗe Imperatorí Otomane.

E tɛrɛ tok Tyrqia ka 25 miliun ŋerɛs; kryeqytet Stamboλi.

Tyrqia me qɛnɛ se ɛɛtɛ vɛndi ynɛ do tà kɛndojmɛ mê ɡatɛ se vɛndet e tjerɛ.

Tyrqi e Evropɛsɛ

KUFI — Nga lindja Tyrqi e Evropɛsɛ ɛɛtɛ ndarɛ pej Asisɛ me grykat e Dardanelit ɗe tɛ Bosforit; nɛ mes tɛ dy kɛtyre grykave ɛɛtɛ Deti Marmara, ɗe mi grykɛn e Borforit Det' i Zi.

Nga veriu Tyrqia ka Buλgarinɛ pej sɛ cílɛs ɛɛtɛ ndarɛ me malet Kara Baλkan, Rodop ɗe Rilo. Pas Buλgarisɛ vjen Sɛrbia, Bosna ɗe Mal' i Zi.

Tɛr anɛn e perɛndimit tɛ Tyrqis' s' Evropɛsɛ e ka mbuluarɛ Cqipɛria ɗe quλetɛ pej detit Adriatik.

Nɛ jugɛ ɛɛtɛ mɛng' e Nartɛsɛ, Greqia ɗe deti Arqipeλk; nɛ mes tɛ Greqisɛ ɗe Tyrqisɛ janɛ malet Pindo, Zigo ɗe Olimp.

ZAΛ' I DETIT. — Nɛ det Adriatik zaλ' i Tyrqisɛ nis me gojɛn e lumit Bojana qɛ del nga Ɋkodra; drejt jugɛsɛ ɛɛtɛ liman' i Cɛnɡinit ɗe i Durɛsit; ca mê poɛtɛ Paɛa Limani i Vlorɛsɛ ɗe ɡuha

Linguetta qɛ ka dalɛ drejt veriut; afrɛ majɛs' sɛ kɛsaj ɡuhe ɛɛtɛ nisi e vogɛlɛ Sazano; limanetɛ Gumenicɛ, Pargɛ eđe mɛng' e Nartɛsɛ; — nɛ det Arqipeλk zaλi nis nga kufi e Greqisɛ; mɛng' e Selanikut; tɛ tri sinisitɛ Halqiđiqe do-me-đɛnɛ Kasandra, Longos đe Ajnoros; mɛng' e Kavaλɛs; mɛng' e Sarosɛ đɛ sinisí e Ɛeliboλit; nɛ det Marmara zaλi s' ka noŋɛ mɛngɛ a liman; nɛ det tɛ Zi zaλi nis nga gryk e Bosforit đe vete ɡer nɛ kufi tɛ Rumelis' sɛ Lindjesɛ, nɛ jugɛ tɛ mɛngɛsɛ Burgas.

MAL Veç malevet qɛ đamɛ se jan' nɛ kufi tɛ Tyrqisɛ, kemi đe kɛta male tɛ tjerɛ:

Malet e Carit; maja m' e lartɛ ɛɛtɛ Lubatini nɛ mes t' Ysqypit đɛ tɛ Prizrenit. Lubatini ɛɛtɛ mê tepɛr se 3000 metra i lartɛ đe m' i mađ' i ɡiđɛ majavet tɛ Tyrqisɛ n' Evrop.

Maletɛ Gramos, Tomor, Nemɛrçkɛ, Himarɛ, jan' nɛ Cqipɛri. Mali Ađos ɛɛtɛ nɛ jugɛ tɛ Selanikut, nɛ vɛnt qɛ i đemi Ajnoros

FUCA. — Tyrqia ka: fuɛ' e Edɛrnesɛ, fuɛ' e Serezit, fuɛ' e Ysqypit, fuɛ' e Kosovɛsɛ, fuɛ' e Myzeqesɛ, fuɛ' e Λurɛs, fuɛ e Korçɛsɛ.

KƐNETA — Kɛnet e Ckodrɛsɛ, nɛ mes tɛ vilajetit tɛ Ckodrɛsɛ đe tɛ Malit tɛ Zi. — Kɛneta e Plavɛsɛ afrɛ kufis' sɛ malit tɛ Zi. — Kɛnetat e Ohrisɛ đe tɛ Presbɛsɛ qɛ jan nɛ mes tɛ Manastirit e t' Ohrisɛ, afr' e afrɛ. — Kɛnet e Tɛrbufit, nɛ fuɛɛ tɛ

Myzeqese. Kenet e Janinese buze se cilese eete qyteti Janine. Kenet' e Ostrovese, ne mes te Vodenes de te Manastiri. Kenet e Kosturit mi te cilen eete qyteti Kostur. Kenetate Beciq de Taqianos, ne mes te Selanikut de te Serezit.

LUMBИ — Bojana qe derd n' Adriatik ujerat e kenetes' se Ckodrese Drini qe del nga kenet e Ohrise de ekon nga Dibra e nga Malesia. Ckumbini qe ekon nga Elbasani. Devoli qe del nga kenet e Maliqit, ne veri te Korçese. Vjosa qe del nga mal' i Pindose, afre Meccovese. Kallama qe derdet ne det kundreq Korfuzit. Lumen' e Aurese te Nartese qe derdene qe te dy ne menge te Nartese. — Lum' i Vardarit, m' i madi i lumenet te Tyrqis s' Evropese: del nga malet e Carit, ekon nga Ysqypi de derdet afre Selanikut. Inxe Kara qe del nga malet e Gramozit, ekon afre Serfixese de derdete ne menge te Selanikut. Strumça qe del nga malete Rilo de derdet ne kenet Taqianos. Marica qe del nga Bulgaria, ekon nga Ederneja de derdete ne det Arqipelk; n' Ederne me Maricen baekohene dy lumen te tjera: Arda de Tunxa; ca mê poete derdete ne Marice de lumi Ergene.

Ndarjete politike

Imperatori e Tyrqise ndahete ne VILAJETE; vilajetet ndahene me SANXAKE; sanxakete me KAZA de kazate me NAHIE.

Ne vilajetet rri valiu, ne sanxak mytesarifi, ne kaza kajmekami dhe ne nahie mydiri.

Punet e vendit eikohene ekalle pas ekalle nga mydiri per te valiu, dhe valiu vete nen per te mad ministore qe rri ne Stamboll.

Tyrqi e Evropese ndahete me 7 vilajete qe jane: Stamboll, Edherne, Selanik, Manastir, Ysqyb, Ekodre, Janine.

Vilajet i Stambollit

Stamboli eete mi buze te Bosforit, me ne vent fort te bukure. Stamboli eete ne qytet i moçme, i themeluare pej Kostandinit te madh. Me 1453 (dome-dhene me 857 te hixretit) e muare Tyrqit dhe q' ahere eete kryqeqytet i emperatoris' se Tyrqise; atje eete ndenqj' e Sullanit dhe qendr' e qeverise.

Vilajet i Stambollit ka dy sanxake: Bejoll dhe Ysqydar. Bejoli eete mi liman' e nguete Haliç dhe Ysqydari eete pertej grykese, n' Asi.

Kazat e Stambollit jane gaete: Bejkos, Eile, Kartall, Tebze, Nisit e Princevet dhe Makri Qôj.

Stomboli ka ne tregeti te madhe dhe limani Haliç eete fare sigur nga errate. Ne Stamboll vjen udh' e hekurt e Evropese, dhe kundreq Stambollit, nga Hajdar Paea, nis udh' e hekurt e Anadollit.

Vilajet i Edhernese

Vilajet i Edhernese ne veri ka Bullgarine, ne lindje vilajetin e Stambollit, ne perendim vilajetin e Selanikut dhe ne juge detin Arqipellk.

Qendr' e vilajetit, Ederneja, ɛɛtɛ tek piqenɛ lunɛɳtɛ Marica, Tunχa ðа Arda. Nga Ederneja ɛkon uð' e hekurt e Evropɛsɛ qɛ vjen nga Buʎgaria e mbaron nɛ Stamboʎ.

Ederneja ka ɡaɛtɛ sanχakɛ: Ederne, Kɛrk-Klisa, Teqir Dag, Γeliboʎ, Γymylχinɛ, Dede Agaç.

Snχak' i Edɛrnesɛ ka ɡaɛtɛ kaza: Mustafa Paɛa, Uzun Köpry, Dimotoka, Kɛrχa Ali, Orta Qöj ðɛ Havsa.

Nɛ sanχak t' Edɛrnesɛ janɛ ðɛ 6 ɡeatra Cqipɛtarɛ qɛ kanɛ vajtur atje disa qint vjet mɛ parɛ: Zaʎof, Obaʎar, Karasakʎi, Mandricɛ, Aʎtɛn Taɛ, Ibrik Tepe.

Kɛrk Klisa ɛɛtɛ nɛ lindje tɛ vilajetit ðɛ ɛɛtɛ quʎurɛ pej detit tɛ Zi; ky sanχak ka 6 kaza: Midja, Tɛrnova, Viza, Lule-Burgas, Baba Esqi, Ahtapoʎ.

Teqir Dag (greqiɛt Rodosto) ɛɛtɛ anɛ detit Marmara. Tɛ tri kazat e Teqir Dagut janɛ: Çorʎu, Malkara, Hire Boʎu.

Γeliboʎ (greqiɛt Kalipoli) ɛɛtɛ buzɛ detit Marmara mɛ tɛ hyrɛ tɛ grykɛsɛ Dardanel. Gryka Dardanel, qɛ i ðonɛ Çanak-kale tyrqiɛt, ɛɛtɛ ɳɛ gryk e ɡatɛ ð'e nguɛtɛ. Tɛ katrɛ kazat e Γeliboʎit janɛ: Qeɛan, Carqoj, Merefte, Majdos.

Veç tɛ ɡaɛtɛ ɡeatravet Cqipɛtarɛ qɛ ðamɛ sɛ jan' nɛ sanχak t' Edrenesɛ, ka ðɛ dy ɡeatra tɛ tjerɛ nɛ kaza tɛ Qeɛanit; kɛta dy ɡeatra ɛqipɛtarɛ janɛ: Pazar Dere ðɛ Suʎtan Qöj.

Sanxaku i Γymylxinesɛ ka pesɛ kaza: Isqeçe, Suλtan Jer, Xebel, Ahi Çelebi, Ejri Dere, Darɛ Dere.

Dede Agaçi ɛɛtɛ ŋɛ qytet buzɛ detit Arqipeλk, ŋɛ liman ku vjen uð' e hekurtɛ qɛ vete nga Stamboλi nɛ Selanik. Dede Agaçi ka dy kaza: Inos ðe Sofuλu.

Vilajet i Selanikut

Vilajet i Selanikut nga lindja ka vilajetin e Edernesɛ, nga veriu Buλgarinɛ, nga veri-lindja vilajetin e Ysqybit, nga perendimi vilajetin e Manastirit ðe nga juga detin Arqipeλk.

Ky vilajet ndahetɛ mɛ trɛ sanxakɛ: Selanik, Seres, Dramɛ.

Selaniku ɛɛtɛ buzɛ detit, nɛ ŋɛ mɛngɛ qɛ emerohetɛ pas qytetit; ɛɛtɛ krye i tri uðɛvet tɛ hekurta: ŋɛra vete pɛr nɛ Stamboλ, tjatra pɛr n' Evropɛ ðe e treta pɛr nɛ Manastir.

Tɛ 12 kaza tɛ sanxakut tɛ Selanikut janɛ: Vodenɛ, Karaferia, Langaza, Jenixe, Γevgeli, Avrethisar, Dojran, Strumxa, Tiqvɛɛ, Katerina, Qesendrɛ, Ajnoros. — Qesendra ðe Ajnorozi janɛ tri Hunda tɛ dala nɛ det. — Ajnorozi ɛɛtɛ mbuluarɛ mɛ manastirɛ tɛ prifteriŋvet ordoðoksɛ.

Serezi ɛɛtɛ mi uðɛn' e hekurt, qɛ vete nga Stamboλi nɛ Selanik. Tɛ ɛtatɛ kazat e kɛti sanxaku janɛ: Melnik, Zihne, Razλɛk, Petriç, Demir Hisar, Xumai-Bala, Nevrekop.

Vilajet i Manastirit

Vilajet i Manastirit nε veri ka vilajetin e Ysqybit, nε veri-perendim vilajetin e Ckodrese, nε perendim δe juge-perendim vilajetin e Janinese, nε juge Greqine, nε lindje vilajetin e Selanikut δe mengen' e Selanikut.

Vilajet i Manastirit ka pes sanχake: Manastir, Dibre, Elbasan, Korçe, Serfixe.

Kryevilajet Manastiri εεte tek mbarohet uδ' e hekurte qε vjen nga Seleniku. Te katre kazat e Manastirit janε: Perlep, Flerine, Ohri, Kerçove.

Krysanχak Korça εεte nε mes te Manastirit δe te Janinese, mi ηε fuεε pελore; te tri kazate janε: Kostur, Koloηe, Starove.

Kryesanχak Dibra εεte nε verí te kenetes' s' Ohrise, afre Drinit. Kazat e keti sanχaku janε tri: Rekate, Dibr' e Poεtme, Mat.

Kryesanχak Elbasani εεte mi lumet Ckumbi, mi uδet qε vete nga Manastiri nε det Adriatik. Te dy kazat e Elbasanit janε: Gramε, Peqin.

Serfixeja εεte kufíme Greqine; kryesanχaku εεte afre lumit Inχe Kara; te pese kazate janε: Aλasoηε, Kozana, Χuma, Naseliç, Grebene.

Vilajet i Ysqybit

Keti vilajeti i δonε δe vilajet i Kosovese. Nga veriu ka Serbine δe Bosnen; nε perendim

vilajetin e Ckodrεsε; nε jugε vilajet' i Manastirit ðe i Selanikut; nε lindje vilajet i Selanikut.

Vilajet i Ysqybit ka gaɕtε sanχakε: Ysqyp, Priɕtinε, Jeni Pazar, Prizren, Ipek, Taɕλiχe.

Kryevilajet Ysqybi εɕtε mi lumεt Vardar ðe mi uðεn e hekurtε qε vete nga Selaniku nε Sεrbí ðe n' Evropε. Tε tetε kazat' e kεtí sanχaku janε: Iɕtib, Karatova, Kumanova, Paλanga, Koçana, Radoviɕta, Osmanie, Orhanie.

Priɕtina ka katrε kaza: Γilan, Preɕova, Vεlçεtrin, Mitrovicε. Иε degε uð' e hekurtε vete nga Ysqybi nε Mitrovicε, duke ɕkuarε afrε Priɕtinεsε.

Jeni Pazari εɕtε nε mes tε Sεrbisε ðe tε Malit tε Zi. Tε pesε kazat' e kεtí sanχaku janε: Kolaɕin, Akova, Bjeλopole, Jeni Varoɕ, Roɕpa.

Sanχak' i Ipekut εɕtε ηε vεnt mal, kufí me Mal' e Zi. Tε katrε kazat' e Ipekut janε: Jakova, Berana, Gusina, Tεrgoviɕta.

Prizreni ka dy kaza: Kaλkandelen ðe Luma.

Taɕλiχeja εɕtε kufí me Bosnεn do-me-ðεnε me Austrinε; tε dy kazatε janε: Priboj ðe Priepoλ.

Vilajet i Ckodrεsε

Vilajet i Ckodrεsε ka pεr kufí nε lindje vilajetin e Ysqybit ðe tε Monastirit; nε jugε vilajetin e Janinεsε; nε perεndim detin Adriatik; nε verí Mal' e Zi de kεnetεn e Ckodrεsε. Vεnd' i kεtí vilajeti

εɢtε mê tepεr malεsí, i mbuluarε me pyje ðe me male.

Vilajet i Ckodrεsε ka dy sanχake: Ckodrε ðe Durrεs.

Kryevilajet Ckodra εɢtε ηε qytet i mað buzε kεnetεsε t'ati emri ðe tε lumit Bojanε, qε del nga kεneta ðe derðetε n' Adriatik. — Tε pesε kazat' e kεtí sanχaku janε: Leɢ, Krujε, Mirditε, Pukε, Tuz.

Kryesanχaku Durrεsi εɢtε buzε Adriatikut; tε tri kazat' e Durrεsit janε: Tiranε, Kavajε, Cijak.

Vilajet i Janinεsε

Vilajet i Janinεsε εɢtε nε jugε tε vilajetεvet Ckodrε ðe Manastir; nε lindje ka vilajetin Manastir; nε perεndim ka detin Adriatik ðe nε jugε e lindje-jugε Greqinε.

Ky vilajet ndahetε mε pesε sanχakε: Janinε, Γirokastrε, Berat, Reɢadie, Prevezε.

Kryevilajet Janina εɢtε buzε kεnetεsε me kεtε emrε. Tε tri kazatε janε: Mecovε, Leskovik, Konícε.

Kryesanχaku Γirokastrε εɢtε rεzε malit Sopot. Tε pesε kazat' e kεtí sanχaku janε: Delvinε, Tepelenε, Pεrmet, Pogon, Kurveleɢ.

Kryesanχak Berati εɢtε anε fuɢεsε Myzeqe ðe mi ηε kεmbε qε derðet te lumi Devoλ. Tε tri kazatε janε: Skrapar, Vlorε, Tomoricε.

Kryesanχak Reɢadie εɢtε buzε detit Adriatik, mε ηε liman tε mirε. Tε tri kazatε janε: Ajdonat, Filat, Margελεç.

Kryesanxak Preveza eete fare ne juge te vilajetit, me ne gryke qe ndan mengen e Nartese nga Adriatiku, de kundreq Greqise. Preveza ka ne kaza Aure, afre kufis' se Greqise.

Ndarjet istorike de kombesije te Tyrqis' s' Evropese

Tyrqi' e Evropese ndahete de me tri copa: Θraq, Maqedoni de Cqiperi.

Θraqi eete po dua i tere vilajet i Edernese de Maqedoni vilajet i Selanikut. Θraq de Maqedoni jane dy emera t' istorise.

Cqiperija eete vendi ku rrine Cqipetarete de mbulon te katre vilajetet Ysqyb, Manastir, Ckoder, de Janine.

Cqipetarete ndahene me disa fise de fare, sado qe nga guha s' kan' no ne ndryeim. Keta fise jane:

Ne vilajet te Janinese: Çamerit qe jane mi Prevezen, buze Adriatikut; Laberit, mi Çamerit, rred Vlorese; Laberí zirete de Himara.

Ne vilajet te Ckodrese fisete quhene de bajrak; me te deguaret e ketyre bajrakevet jane:

Klement, Hoti, Gruda, Kastrati, Ckreli, Cala, Coca ne kufí te Malit te Zi. — Fis' i mad Dukagin, i cili ndahete me fise te vegele Puka, Merturi, Berica. — Fis' i mad Mirdite qe ka per kryekazá Orocin. — Kdeλa de Mati ne mes te Mirditese de Ma-

tit. — Lura, ne mes te Mirditese ðe te Drinit. — Fis' i mað Krasnik, qe perhapete ne vilajetet Ysqyp ðe Ckodre. — Cpati, Çermenika ðe Mokra rreð Elbasanit. — Hasi ðe Drenica ne vilajet te Ysqybit.

Cume pej ketyre bajrakevet rojn' ne vise malesí, ðe te paret e tyre, qe u ðone bajraktare, kane cikuare per me sot punen e nerezise pas nomevet te Dukaginit.

Kombet e Tyrqis' s' Evropese

Tyrqi' e Evropese ka ne tok kombe: Cqipetare, Tyrq, Buλgare, Greker, Serber, Vλeh ðe Juðeη.

Cqipetarete jan' ne te katre vilajete: Janine, Manastir, Ysqyb, Ckodre.

Tyrqit jane perhapure me çdo vilajet poðua.

Grekerit jetojne mê te cume ane detit.

Buλgarete jan' ne vilajet t' Edernese ðe ne ca vende te vilajetevet Selanik, Ysqyb ðe Manastir.

Serbete jan' ne vilajet t' Ysqybit ðe te Manastirit.

Vλehte jane te cume mi malet ne kufí te Greqise ðe ne ca vise te vilajetevet Manastir, Janine ðe Selanik.

Juðeη jane te cume brenda ne qytet Selanik.

Γiriti.

Γiriti eete ηe nisí e maðe ne Det te Barðe, ne juge te Greqise.

Γiriti ka qenε ηε vilajet i Tyrqisε ðe sot ka ηε qeverí tε veçantε.

Kryevent i Γiritit εστε Haneja ðe qytetet e tjerε janε: Kandia, Resmo, Sfaqa.

BKSH

Krye III

ASIA

Asia ɛɛtɛ m' e mað' e tɛ pesɛ copɛvet tɛ ðeut: ɛɛtɛ 4 her e gysɛm m' e maðe se nga Evropa ðe ka 850 miliun ŋeres, do-me-ðɛnɛ dy herɛ mê ɛumɛ se Evropa.

KUFI — Asia ɛɛtɛ nɛ lindje t'Evropesɛ ðe ɛɛtɛ ndarɛ me malɛtɛ Ural. — Nɛ veri Asia ka Oqean e Ngrirɛ tɛ Veriut; — nɛ lindje Oqean e Mað; — nɛ jugɛ Oqean i Hindit; — nɛ perendim det i Kuq, kanal i Syeɛit, det i Barðɛ, deti Marmara, det' i Zi, malɛtɛ Kaukas, deti Kaspi ðe malet' Ural.

DETE — Nga Oqean i mað qɛ ɛɛtɛ nɛ lindje t' Asisɛ, janɛ bɛrɛ kɛta dete: deti Ohock nɛ lindje tɛ Sibirisɛ; — det' i Çinit, det i Ẋaponisɛ, det' i Verðɛ ðe det' i Beringut; — Nga Oqean i Hindit bɛhenɛ dy dete: mɛng' e Bengalit, q'ɛɛtɛ sa ŋɛ det, ðe deti Oman; — deti Aral ɛɛtɛ si ŋɛ kɛnet e maðe nɛ Tyrqistan.

MƐNGƐ. — Mɛnga Peçilí, nɛ verí lindje tɛ Çinit; kjo mɛng ɛɛtɛ ndarɛ nga det i Verðɛ; — mɛng e Tonkínit, nɛ jugɛ lindje tɛ Çinit; — mɛng' e Siamit, nɛ jugɛ tɛ Hindo-Çinit; — Mɛng e Persisɛ nɛ

mes tɛ Persisɛ ðe t' Arabisɛ; — Mɛng' e Iskenderunit, nɛ çip qɛ formon Anadoλi me Surinɛ; — Mɛng e Ismidit, nɛ lindje tɛ detit Marmara.

GRYKA. — Nɛ veri-lindje t' Asisɛ ɛɛtɛ gryk e Beringut qɛ ndan Asin' nga Amerika; kjo gryke baɛkon Oqean e Ngrirɛ me detin e Bering-ut. — Gryka Malaka nɛ mes tɛ sinisisɛ Malaka ðe nisisɛ Sumatra; gryka Ormuz, nɛ mes tɛ Arabisɛ ðe tɛ Persísɛ; gryka Babel-mendeb, nɛ mes t' Arabisɛ ðe t' Afrikesɛ, qɛ baɛkon Oqean e Hindit me detin e Kuq; — kanal i Syeɛit q' ɛɛtɛ hapurɛ pej ɲerezet, nɛ mes tɛ Afrikesɛ ðe t'Asisɛ; ky kanal baɛkon detin e kuq me detin e Barðɛ; — grykatɛ Dardanel ðe Bosfor qɛ i zumɛ ngoje duke kenduar Evropɛnɛ.

NISI — N' Oqean tɛ Ngrirɛ nisitɛ Liahof ðe Vrangel; — nɛ det tɛ Bering-ut nisitɛ Aleute qɛ janɛ si vark nɛ mes t' Asisɛ ðe t' Amerikssɛ; — nisia Sahalin, nɛ det Ohock; — nisitɛ Kuril; — nisit e Χaponisɛ, nisija Formosa ðe Hainan, nɛ det tɛ Çinit; — nisitɛ Andaman ðe Nikobar, nɛ mɛngɛ tɛ Bengalit ðe nisia Sejlan afrɛ Hindit; — arqipeλketɛ Lakediv ðe Malediv, n' Oqean tɛ Hindit; — nisia Kibris, Rodos, Sisam, Sakes, Midilli ðe ɛumɛ tɛ tjera nɛ det tɛ Marmarɛsɛ.

SINISI — Sinisia Kamçatka, nɛ veri-linje t' Asisɛ, ðe sinisia Malaka nɛ jugɛ tɛ Hindo-Çinit.

LUMΡИ — Lumɛɲtɛ Obi, Jenisei, Lena, qɛ tɛ tre nɛ Sibiri ðe derðen' nɛ Oqean tɛ Ngrirɛ; — lumi

Amur, në juge të Sibirisë, derdhet në det Ohock: — Hoang-ho, Jang-ce-Kiang dhe Si-Kiang, në Çin: i' pari derdhet në menget Peçili, i dyti në det të Verdhë dhe i treti në det të Çinit; — Mekong, në Hindo-Çin derdhet në det të Çinit; — Brahmaputra dhe Ganxi derdhen' nga Hindi në menge të Bengalit; — Sindi derdhet nga Hindi në det Oman; — Frat dhe Tigri duke baskuare bejnë lumin Gat-el-Areb që derdhet në menge të Persisë: — Sakaria, Kezel-Irma dhe Jesil-Irmak që derdhen nga Anadolia në det të Zi; — Amuderja dhe Sir-Derja, derdhen' në det Aral, nga Tyrqistani.

KËNETA — Në juge të Sibirisë janë dy kënetа të mbeda: Bajkal dhe Balkas; — kënetate Kuku-Nor, Tung-ting, në Çin; — Urmia në Persi; — kënetа det i Vdekure, në Suri; — Van dhe Tuz-gol, n' Anadoll.

MALE — Në juge t' Asisë janë malete Himalaja që janë më të mbedhen' e gjatë malevet të dheut; Himalaja ecën në mes të Çinit dhe të Hindit; maja m' e larte ecën Gaorizankar: 8840 metro e larte; Gaorizankari dhe majat e tjera rrinë gjatë të mbuluare me dëbor' e me akull. — Nga malete Himalaja ndahenë malete: Karakurum, Hindukuç, Kuenlun, Tian-Çan dhe Altai; — Mali Elburs, në veri të Persisë; — Kaukazi dhe Urali në juge dhe në lindje të Rusisë, në mes t' Evropesë dhe t' Asisë; — Ararati në kufi të Tyrqisë me Rusinë; — Taurus (tyrqisht Bugadag) në juge të Anadollit; — Liban, në Suri.

Veriu i Asisɛ do-me-ḍɛnɛ Sibiria ɛɛtɛ ŋɛ **vɛnt** ɛum' i ftohtɛ ḍe anɛt e sipɛrme janɛ tɛ mbuluara me akuλ, me qɛnɛ se janɛ rreḍ Oqeanit tɛ N*g*rirɛ ḍe afrɛ Polit; — anɛt e brɛndɛɛme tɛ Arabisɛ **janɛ** ɛkretɛtirra, vɛnde ɛumɛ tɛ nxehtɛ ḍe tɛ mbuluarɛ **me** rɛrɛ; — ɛkretɛtirra ka ḍe dy tɛ tjera nɛ Çin: ɛkretɛtira Gobi nɛ veri, ḍe ɛkretɛtira Takla-Makan; — Nɛ Persi ka ŋɛ ɛkretɛtirɛ n' anɛ tɛ Horasanit.

Ndarjetɛ politike

Tɛ tɛrɛ verin e Asisɛ e ka mbuluarɛ Sibiria; — nɛ lindje ɛɛtɛ Xaponia, qɛ ɛɛtɛ mi nisi tɛ mbɛḍa; — Korea, ŋɛ sinisi nɛ lindje; — Çini; — Hindi, nɛ **jugɛ** t' Asisɛ; — nɛ mes tɛ Hindit ḍe tɛ Çinit, nɛ **jugɛ**-lindje ɛɛtɛ Hindo-Çini qɛ ndahetɛ mɛ disa **copɛ**: Tonkin, Annam, Siam, Birman; — mi maletɛ **Himalaja**, prapɛ nɛ mes tɛ Hindit ḍe tɛ Çinit janɛ ɛtetet Nepal ḍe Botan; — Baluxistan ḍe Af*g*anistan, **dy** ɛtete nɛ perɛndim tɛ Hindit; — Tyrqistan, nɛ **jugɛ**-pɛrndim tɛ Sibirisɛ; — Persia; — nɛ jugɛ-perɛndim t' Asisɛ ɛɛtɛ Tyrqia e cila ndahetɛ mɛ dy copa **tɛ** mbeḍa: Arabistani ḍe Anadoλi.

Tyrqí e Asisɛ

KUFI. — Tyrqí e Asisɛ ka mbuluarɛ perɛndim-jugɛn e Asisɛ ḍe zɛ ŋɛ vɛnt tɛ ɒerɛ. Nɛ verí **Tyrqí** e Asisɛ ka Detin e Zi ḍe Rusinɛ; — ŋɛ **lindje**

Persinë, mengen e Basresë dë Detin e Omanit; — në juge Detin e Omanit, mengen e Adenit; — në perendim grykënë Bab-el-Mendeb, Detin e Kuq, kanal e Syeçit, Detin e Barâë, gryken e Dardanelit, Detin Marmara dë gryken e Bosforit.

MALE. — Afrë Detit të Marmarasë dë mi qytetin Brusa ëstë mali Qeçiç; — në mes t' Anadolît, afrë Kajserie-së ëstë mali Erxias; — në kufí të Rusisë mali Ararat dë mali Alla-dag; — mali Taurus (Buga-dag) në juge t' Anadolît, afrë Detit të Barâë; — Libani në Surí, zgatetë nga veriu në juge, afrë zalît të Detit të Barâë; — mali Sinai, afrë vendit ku ndahetë Asia ng' Afrika, mal' i permendurë në istorí të ëçnteruarë nga ëkaku i Moisit (hazreti Musa).

ZALL' I DETIT. — Zalî' i Detit të Zi ëstë farë i drejtë dë pa no në menge, perveç se liman' i Sinobit më hundënë Inxe-Burun; — Bosfori, sikundrë q' e pamë dë kur kenduamë Evropënë, ëstë në gryk e nguëtë si në lumë;—në Det Marmara ëstë meng' e Izmidit dë meng' e Ğemlikut;—më poëtë së Ğemliku ëohim sinisinë Kapu-dag (e moçme Kyzik), pastaj gryken e Dardanelit (Çanak-kala). —Zalî' i Detit Arqipelk ëstë plot menga të della; nga ketó menge më të deguarat janë: menga Edremid, Çandarle, Izmir, Skalla-Nova (Kuë-Ada), Istanqoj: që të gida në perendim; nga Det' i Barâë kanë dalë: men-

ga Adalia, nɛ jugɛ; mɛnga Iskenderun (Aleksandret) nɛ kɛnt jugɛ-lindje. — Kanal i Syeɕit ɛɕtɛ hapurɛ me dorɛ tɛ ŋeriut mɛ 1869 ɗe ɕkurton uɗɛn' e tregɛtisɛ nɛ mes t' Evropɛsɛ ɗe t' Asisɛ e t' Oqeanisɛ. Pɛrbrɛnda kanalit tɛ Syeɕit ɛɕtɛ sinisia Sinai nɛ tɛ cilɛt ɛɕtɛ ɗe mali me kɛt emrɛ. — Nɛ Det tɛ Kuq janɛ zajet e vilajetɛvet Hiχaz ɗe Jemen. — Nɛ mes tɛ Detit Oman ɗe tɛ mɛngɛs sɛ Persisɛ ɛɕtɛ gryka Hurmuz, ku nxjerinɛ margaritarɛ.

LUMƁИ. — Nɛ Det tɛ Zí derɗenɛ tre lumɛŋ: Jeɕil Irmak, Kɛzɛλ Irmak ɗe Sakária; — nɛ Det Marmara derɗetɛ lumi Susurλu qɛ mbleɗ ɕumɛ lumɛŋ tɛ veɡɛlɛ; — nɛ Det Arqipeλk derɗenɛ lumɛŋtɛ Γediz ɗe Menderes; — nɛ Det tɛ Barɗɛ derɗenɛ dy lumɛŋ afrɛ Adanɛsɛ: Sejhun ɗe Χejhun; — Lumi Jordan derɗetɛ nɛ Det tɛ Vdekurɛ; — Frati ɗe Tigri duke baɕkuarɛ bɛjnɛ lumin Ɑat-el-areb qɛ derɗetɛ nɛ mɛngɛ tɛ Persisɛ (tɛ Basrɛsɛ).

Nisi — Nɛ det tɛ Zi nuk' ka as ŋɛ nisi; — nɛ det Marmara ɛɕtɛ nisia Imrali ɗe arqipeλgu Mamara, tɛ dɛɡuara me gurɛrt Mermer qɛ nxjerin; mɛ ŋɛ nga kɛto nisitɛ ɛɕtɛ ɗe ŋɛ pɕat ɕqipɛtar: Asma-qöj. — nɛ det Arqipeλk janɛ ŋɛ tok nisi tɛ cilat do t' i numurojmɛ mê poɕt kur tɛ kɛndojmɛ vilajetɛt; — nisija Kibris ɛɕtɛ zɡaturɛ drejt mɛngɛsɛ Isqenderun.

Ndarjet politike

Tyrqi e Asisɛ ka 17 miliun ŋerɛs ɗe ndahetɛ mɛ 21 vilajetɛ, mɛ 6 sanχakɛ mɛ vethe ɗe ŋɛ bejlɛk a prinçipato; tɛ ɡiɗa tok 28 ndarje.

Para se tɛ nisim tɛ pɛrɢkrojmɛ vilajetɛt e Anadoλit duhetɛ tɛ pɛrmɛndim atɛ tɛ Stamboλit q' e zumɛ ngoje ɗe n' Evropɛ. Vilajet i Stamboλit ka n' Asi katrɛ kaza: Bejkos, Ɗile, Kartaλ, Γebze.

Vilajet i Brusɛs

Kɛti vilajeti i ɗonɛ ɗe Hodavendiɡar; ɛɢtɛ nɛ lindje-verí t' Anadoλit; ndahetɛ mɛ katrɛ sanχakɛ: Brusa, Kara Hisar Sahib, Kytahja ɗe Ertogruλ.

Kryevilajeti Brusa ɛɢtɛ rrɛzɛ malit Qeɢiɢ ɗe ka qɛnɛ kryeqytet i par' i imperatoris otomane; ky sanχak ka ɡaɢtɛ kaza qɛ janɛ: Mudania, Γemlik, Mihaliç, Γermasti, Atranos, Pazar-qöj.

Sanχaku Ertogruλ ka pɛr kryevɛnt Bileχikun; ky sanχak ɛɢtɛ djep' i fɛmijɛsɛ otomane, se atje ka zɛnɛ tɛ mbretɛrojɛ Osmanχiku, i pari mbret otoman.

Tɛ tre kazat' e Bileχikut janɛ: Söjyd, Ine-Γöl, Jɛni-Ɗehir.

Sanχaku Kytahja ka katrɛ kaza: Esqi-Ɗehir, Uɢak, Γedos, Simav.

Sanχaku Kara-Hisar-Sahib (qɛ i ɗonɛ ɗe Afion-Kara-Hisar) ka tre kaza: Buλavadin, Sandɛkλɛ, Azizie.

Vilajet' i Izmirit

Vilajet i Izmirit zyrtariɛt quhetɛ vilajet i Aidinit. Ndahetɛ mɛ pesɛ kaza: Izmír, Aidin, Mentecɛ, Denizli, Saruhan.

Kryevilajet Izmiri ɛɛtɛ ŋɛ qytet i maɗ ɗe me tregɛti tɛ ɛumɛ, anɛ Detit Arqipeλk. Tɛ 10 kazat' e Izmirit janɛ: Kuɛ-ada (a Skaλa-Nova), Çeɛme, Tire, Ydemíɛ, Urλa, Foça, Menemen, Bajɛndɛr, Bergama, Sivri-Hisar.

Kryevɛnt i sanχakut Saruhan ɛɛtɛ qyteti Magnisa; Tɛ 10 kazatɛ janɛ: Kasaba, Aλa-Cehir, Kula, Ak-Hisar, Salihli, Qordys, Demirχi, Eɛme, Soma, Kɛrk-Agaç.

Kryevɛnt i sanχakut Aidin ɛɛtɛ qyteti Aidin; tɛ pesɛ kazatɛ janɛ: Nazelli, Boz-Dogan, Sóqe, Çine, Karaχa.

Sanχaku Menteɛe ka pɛr kryevɛnt qytetin Mugλa; tɛ pesɛ kazatɛ janɛ: Milas, Meqri, Bodrum, Qöjχyjyz, Mermeris.

Sanχaku Denizli ka pesɛ kaza: Taλas, Çaλ, Buλadan, Saraj-Qoj, Garbi-Kara-Agaç.

Vilajeti Konia

Kryevilajet Konia ɛɛtɛ mi uɗɛt tɛ hekurtɛ qɛ nisetɛ nga Stamboλi e vete brɛnda n' Anadoλ; kjo

uđ' e hekurtɛ do tɛ vejɛ đe ɡer nɛ Bagdad. Konia ka pesɛ sanχakɛ: Konia, Hamid, Burdur, Teqe, Nijde.

Sanχaku Hamid ka kryevɛnt qytetin Sparta; tɛ katɛr kazatɛ janɛ: Jaλovaç, Uλuburλu, Ejerdir, Kara-Agaç.

Sanχaku Burdur ka dy kaza: Asi-Kara-Agaç, Nefni.

Kryevɛnt i sanχakut Teqe ɛɛtɛ Antalia; kazat e tjera janɛ: Alaije, Elmaλɛ, Akseqi, Kaɛ.

Tɛ ɡaɛtɛ kazat e sanχakut Nijde janɛ: Nev-Ɛehir, Yrqyb, Ak-Saraj, Bor, Arabsan, Uλu-Kɛɛλa.

Vilajeti Ankara

Kryevilajeti Ankara ɛɛtɛ nɛ funt tɛ η' uđe sɛ hekurtɛ qɛ ndahetɛ nga uđ' e hekurt e Stamboλi nɛ Esqi-Ɛehir. Ky vilajet ka pesɛ kaza: Ankara, Kɛr-Ɛehir, Jozgad, Kajserie, Çorum.

Tɛ 11 kazat e Ankarasɛ janɛ: Ajaɛ, Bej-Pazar Sivri-Hisar, Naλλɛ-Han, Hajmana, Bala, Zir, Çɛbɛk-Abad, Jaban-Abad, Mɛhaλɛχɛk, Kalaχɛk.

Tɛ tri kazat e Kɛr-Ɛehirit: Qesqin, Meχidie, Avanos.

Tɛ dy kazat e Kajserie-sɛ: Dereli, Inχe-Su.

Jozgadi ka dy kaza: Ak-Dag, Maden, Bogazλian.

Çorumi ka tri kaza: Osmanχɛk, Eskelib, Sungurλu.

Vilajeti Kastamoni

Ky vilajet ɛɛtɛ mi det tɛ Zi ðe ka ktrɛ sanχakɛ: Kastamoni, Boλu, Sinob, Çangeri.

Tɛ ɛtatɛ kazat' e Kastamonit: Ine-Boλu, Zagferan-Boλu, Tosia, Araχ, Taɛ-Qôpry, Dadaj, Χide.

Tɛ ɛtatɛ kazat' e sanχakut Boλu janɛ: Erejli, Bartin, Γöjenek, Γeredɛ, Dzrχe, Mudurnu, Hamidie.

Çangeri ka vetem ηɛ kaza: Çerqeɛ.

Nɛ Sinob ka dy kaza: Buj-Abad, Stefan.

Vilajeti Trabuzan (Trebizond)

Vilajeti Trebizond zgatetɛ mi det tɛ Zi ðe vete ger nɛ kufi tɛ Rusisɛ. Tɛ katrɛ sanχakɛt janɛ: Trebizond, Χanik, Lazizstan, Γymyɛhane.

Kryevilajeti ɛɛtɛ mi det tɛ Zi, ηɛ skel e vilajetevet nɛ perendim t' Anadoλit ðe me tregɛti tɛ maðe. Tɛ ɛtatɛ kazatɛ janɛ: Akçe-Abad, Syrmene, Qyrelɛ, Vakef-Qebir, Tire-Boλu, Qiresun, Ordu.

Kryevent i sanχakut Χanik ɛɛtɛ qyteti Samsun, skelɛ mi det tɛ Zi; tɛ pesɛ kazatɛ janɛ: Bafra, Çarɛamba, Terme, Ynie, Faca.

Kryevent i sanχakut Lazistan ɛɛtɛ qyteti Rize; tɛ katrɛ kazatɛ janɛ: Atina, Hemɛin, Of, Hopa.

Tɛ tre kazat e sanχakut Γymyɛhane janɛ: Torol, Qelqit, Uλu-Ɛiran.

PKSH

Vilajeti Sivas

Ky vilajet ɛɛtɛ nɛ jugɛ tɛ vilajetit Trebizond ðe nɛ lindje tɛ vilajetit Ankara. Ka katrɛ sanχakɛ: Sivas, Amasia, Kara-Hisar-Qarki, Tokad.

Sanχaku i Sivasit ka 9 kaza: Hafik, Jɛλdɛz-Ili, Koçgiri, Divriq, Tenos, Azizie, Qeron, Darende, Bynjan-Hamid.

Amasia 6 kaza: Merzifon, Ladik, Meχid-Ozy, Γymyɛ-Haχi-Qōj, Havsa, Qōpry.

Kara-Hisar-Qarki (qɛ i ðonɛ ðe Qibin-Kara-Hisar)ka katrɛ kaza: Su-Qehiri, Hamidie, Koil-Hisar, Elveχire.

Vilajeti Adana

Ky vilajet zgatetɛ mi det tɛ Barðɛ nga menga Adalia ger nɛ menge Isqenderun. Tɛ pes sanχakɛt e vilajetit Adana janɛ: Adana, Mersin, Iç-Il, Kozan, Χebel-Bereket.

Kryevilajeti Adana ɛɛtɛ pakɛ lark nga deti ðe ka per skelɛ Mersinɛ, me tɛ cilin ɛɛtɛ liðurɛ me ηɛ uðɛ tɛ hekurtɛ. Tɛ dy kazat e këti sanχaku janɛ: Kara-Isaλɛ, Hamidie.

Tɛ dy kazat e sanχakut Mersin janɛ: Tarsus ðe Jumurtaλɛk.

Iç-Ili ka kryevent qytetin Selefqe; tɛ katrɛ kazatɛ janɛ: Armenak, Γylnar, Mot, Anamur.

BKSH

Sanxaku Kozan ka per kryevent qytetin Sis; te tri kazate jane: Haçin, Feqe, Kars Zylkadrie.

Sanxaku Xebel-Bereket ka per kryevent qytetîn Jarpuz; te pese kazate jane: Islahie, Hasa, Buλanek, Osmanie, Pias.

Vilajeti Erzurum

Ky vilajet eete kufí me Rusine de ne juge te vilajetit Trabuzan; ndahete me tre sanxake: Erzurum, Erzinxan, Bajazid.

Sanxaku Erzurum ka 10 kaza te cilate jane: Bajburd, Ova, Henes, Qigi, Terxan, Tortum, Qesqim, Ojdym, Ispir, Namervan.

Kazat e Erzinxanit jane: Qemah, Kuru-Çaj, Refahie, Koziçan.

Kazat e Bajazidit: Diadin, Kara-Qilise, Aλaeperd, Aintab.

Vilajeti Van

Ky vilajet eete nen' ate t' Erzurumit de bje kufí me Persine.

Te dy sanxakete jane: Van de Haqari.

Kryevilajeti Van eete buze kenetese me kete emre; te etate kazate jane: Karçian, Qebak, Γyvae, Adilxivaz, Erxie, Borgirí, Muks.

Sanxaku Haqari ka per kryevent qytetin Çölemerk; te katre kazate jane: Qemdinan, Mahmudie, Mamuret-yl-Hamid, Bejtynnebab.

Vilajeti Bitlis

Ky vilajet bje ne perendim te Vanit dhe ne juge te Erzurumit; te katre sanxaket e tij jane: Bitlis, Mue, Seerd, Tenç.

Sanxaku Bitlis ka tri kaza, te cilate jane: Ahlat, Hizan, Motqi.

Muei ka katre kaza: Malazgerd, Bulanek, Vartu, Samsun.

Ne Seerd ka katre kaza: Gezan, Qervan, Aru, Pervari.

Sanxaku i Tenzit ka dy kaza qe jane: Çabakçur, Kulb.

Vilajeti Mamuret-yl-Aziz

Ky vilajet eete ne qendre t' Anadolit, nene vilajetet Erzurum dhe Sivas; ka tri sanxake: Mamuret-yl-Aziz, Malatja, Dersim.

Kryevent i vilajetit eete qyteti Harput; sanxaku ka tri kaza: Arabqir, Qeban, Egin.

Malatja ka katre kaza: Hasnimansur, Behisni, Akçe-Dag, Qahta.

BKSH

Dersimi ka gjashtë kaza: Ovaxhik, Çemishgezeq Çarsanxak, Mazgerd, Pah, Këzëll-Qilise.

Vilajeti Diar-Beqir

Ky vilajet është në jugë të vilajetëvet Mamuret-yl-Aziz dhe Bitlis. Ndahet më tre sanxhakë: Diar-Beqir, Mardin, Ergani.

Sanxhaku Diar-Beqir ka pesë kaza: Silvan, Liçe, Direk, Siverek, Jeziri.

Të pesë kazat e Mardinit janë: Nasibin, Xhizre, Avnie, Midjat, Res-yl-Ajn.

Ergani ka dy kaza: Palo, Çermik.

Vilajeti Musull

Ky vilajet është nëne vilajetin Van dhe në kufí të Persisë. Ndahet më tre sanxhakë: Musull, Qerqyq, Sylejmanie.

Të gjashtë kazat e Musullit janë: Akra, Zibar, Dyhyq, Zahur, Senxar, Amadie.

Të pesë kazatë e Qerqyq-it janë: Ravandiz, Erbil, Qoj-Sanxhak, Salahie, Ranie.

Të katrë kazat e Sylejmani-es: Tyl-anber, Bazian, Qehrijazan, Mamuret-yl-Hamid.

BKSH

Vilajeti Bagdad

Vilajeti Bagdad ɛɛtɛ nɛ jugɛ tɛ Musuλit ɑe zɒatetɛ nɛ kufi tɛ Persísɛ. Kryevilajet Bagdati ɛɛtɛ ŋɛ qytet i moçɛm ɑe i maɑ mi lumɛt Tigr (qɛ arabiɛt i ɑonɛ Diχle). Tɛ tre sanχakɛt e kɛti vilajeti janɛ: Bagdad, Hylle, Qerbela.

Sanχaku Bagdad ka 10 kaza: Horasan, Hanikin, Mendeli, Qut-yl-Emare, Samra, Anh, Qazimie, Dilini, Azizie, Χezire.

Sanχaku Hylle ka pɛr kryevɛnt qytetin Divanie, tɛ dy kazatɛ janɛ: Samava, Camie.

Qerbelaja ka katrɛ kaza: Hindie, Neχef, Zerare, Bedre.

Vilajeti Basra

Vilajeti Basra ɛɛtɛ nɛ jugɛ tɛ Bagdadit, kufi me Persinɛ ɑe nɛ perɛndim tɛ mɛngs' sɛ Basrɛsɛ. Kryeqyteti Basra ɛɛtɛ mi Cat-yl-Areb, si baɛkohenɛ Frati ɑe Tigri. Tɛ katrɛ sanχakɛt janɛ: Basra Mentefik, Amara, Neχd.

Basra vetɛ ka dy kaza: Kurna ɑe Kuvejt.

Mentefiku ka tri kaza: Suk-yɛ-Cujuh, Haj, Catra.

Amara ka tri kaza: Catra, Zybejr, Dybriχ.

Neχdi ka pɛr kryevɛnt qytetin El-Hufuf; tɛ dy kazat e tjera janɛ: Katif, Katra.

BKSH

Vilajeti Haleb

Vilajeti Haleb ɛɛtɛ nɛ mes tɛ vilajetɛvet Adana, Sivas, Mamuret-yl-Aziz, Diar-Beqir, Musuλ, Bagdad, Ɔam, Bejrut, ðe det i Barðɛ. Ndahetɛ mɛ tre sanχakɛ: Haleb, Marae, Urfa.

Tɛ 14 kazat e Halebit janɛ: Aintab, Qilis, Antakia, Edleb, Χisr-Ɔugur, Harim, Mara, Bab, Bilan, Χɛbel-Seman, Menix, Reka, Isqenderun; Isqenderuni ɛɛtɛ skel' e vilajetit.

Tɛ katrɛ kazat e Maraɛit janɛ: Zejtun, Elbystan, Enderin, Pazarχɛk.

Tɛ tri kazat e Urfɛsɛ janɛ: Birɛχik, Rum-Kala, Suruç.

Vilajeti Bejrut

Vilajeti Bejrut zgatetɛ nɛ zaλ tɛ detit tɛ Barðɛ, nɛ jugɛ tɛ vilajetit Haleb; kryvilajeti Bejrut ɛɛtɛ ηɛ qytet i maðe ðe skelɛ mɛ tregɛti tɛ ʿɛumɛ; tɛ pes sanχakɛt janɛ: Bejrut, Aqa, Tarabuλus-Ɔam, Lazkie, Nabuλus.

Tɛ tri kazat e Bejrutit janɛ: Sajda, Sur ðe Merχiun.

Tɛ katrɛ kazatɛ nɛ Aqa: Taberie, Safed, Nasire, Hajfa.

Tɛ tri kazatɛ nɛ Tarabuλus-Ɔam: Safita, Aqar, Hasn-yl-Eqrad.

PKSH

Tɛ tri kazatɛ nɛ Lazkie: Ẋebele, Sihjun, Mirkab.

Tɛ tri kazatɛ nɛ Nabuλus: Beni-Sab, Ẋemain, Ẋenín.

Vilajeti Çam

Ky vilajet, qɛ zyrtariɛt i ðonɛ Suria, ɛɛtɛ nɛ lindje tɛ vilajetit Bejrut. Tɛ katrɛ sanẋakɛt e Surisɛ janɛ: Çam, Hama, Havran, Maan.

Tɛ tetɛ kazat e sanẋakut Çam janɛ: Balebek, Buka, Vadi-yl-Aẋem, Duma, Nebek, Hasebia, Racia, Ẋebel-Kalemun.

Hama ka tri kaza: Hums, Hamiden, Selimie.

Havrani ka pesɛ kaza: Ẋebel-Duruz, Kunejtre, Der'a, Nasr-yl-Harir.

Kryevent í sanẋakut Maan ɛɛtɛ qyteti Qerek; tɛ tri kazatɛ janɛ: Tufejle, Saλt, Maan.

Vilajeti Hiẋaz

Hiẋazi ðe Jemeni janɛ tɛ dy vílajetet e Arabistanit. Hiẋazi zɒatetɛ nga veriu nɛ jugɛ, mi ðet tɛ Kuq, ðe ka ɳɛ rendesi se ɛɛtɛ vend' i ɛɛɳteruarɛ pɛr myslimanɛt, me qɛnɛ djep i fesɛ islame. Tɛ tre sanẋakɛt e Híẋazit janɛ: Meqqe, Medine ðe Ẋidde.

Nɛ Meqqe ɛɛtɛ Qabeja ku myslímanɛt ven' ɛ

behenë haxi; Meqqeja s'ka no në kaza, po ka në qytet të vogëlë pranë dë në mal që quhetë Taif

Medineja është vendi ku ka lindurë Muhammedi, ku e ka dë varrë; të dy kazat e Medinesë janë: Elvexih dë Jembó; ky qytet i fundit është skel' e Medinesë.

Xidde është në qytet i madh mi det të Kuq dë skel' e Meqqesë; të dy kazatë janë: Surakie dë Mamuret-yl-Hamidie.

Vilajeti Jemen.

Jemeni është në jugë të Hixazit dë zgatetë mi det të Kuq gër në gryke Bab-el-Mendeb. Kryevilajeti është qyteti San'á; të katrë sanxakët janë: San'á, Hodejde, Taiz, Asir.

Të tetë kazatë në San'a janë: Menahe, Qevqeban, Enis, Haxe, Amran, Zemar, Jerim, Ridag.

Të tetë kazatë në Hudejde janë: Zybejd, Lihje, Xebel-Ríme, Zejdie, Bejt-yl-Fakih, Haxur, Ebu-Ariš, Baxil; —Hodejda është skel' e San'a-së, mi det të Kuq.

Të pesë kazat e Taiz-it janë: Ab, Ku'tebe, Adin, Haxerie, Moha.

Kryevent i sanxakut Asir është qyteti Ebha; të gjashtë kazatë janë: Konfude, Rixal, Ganid, Sabja, Muhail, Beni-Qehir.

Vilajeti Arqipeλk

Ky vilajet ka vetєm nisit' e pєrhapura nє det Arqipeλk. Kryevilajeti єєtє Rodosi, nє nisit me kєt emrє. Tє katrє sanχakєt janє: Rodos, Midilli, Sakєz, Limni.

Tє pesє kazat e Rodosit janє: Kaєot, Symbeki, Mejis, Stanqoj, Qerpe. Sicili-do nga kєtá kazatє єєtє ηє nisí mєvethe.

Tє katrє kazat e Midilli-sє janє: Plimar, Moλova, Jonda, Sari.

Tє katrє kazat e Sakєz-it janє: Leros, Ibsara, Kariot, Kalimnos.

Limni ka dy kaza, ðe tє dyja nisí mєvethe: Imros, Bozχe-Ada.

Sanχakєt mєvethe

Θamє se nє Tyrqí t' Asisє pєrveç vilajetєvet qє numuruamє, ka ðe gaєtє sanχakє mєvethe, tє cilєt nuk janє liðurє me vilajetєt. Kєta sanχakє janє: Izmid, Biga, Karasí, Zor, Liban, Jerusalem.

Izmiti єєtє nє lindje tє Stamboλit, nga mєng' e Izmidit ðe nє det tє Zi; kryevєndi Izmid єєtє skel' e par' e uðєs sє hekurtє qє vete nga Stamboλi n' Anadoλ. Tє pesє kazatє janє: Ada-Pazar, Kandara, Kara Mursaλ, Jaλova, Γejve.

BKSH

Biga ɛɛtɛ sanẋaku qɛ ka pɛr kryevɛnt qytetin Çanak-Kala, mi gryket Dardanel; tɛ katrɛ kazat e kɛti sanẋaku janɛ: Biga, Lapseki, Ezine, Ajvaẋɛk.

Karasi (kryevɛnt Baʌɛqesri) ɛɛtɛ nɛ mes Biga, Brusa ðe Izmir.

Sanẋaku Zor ɛɛtɛ mɛ tɛ dy anɛ tɛ Fratit, nɛ mes tɛ vilajetɛvet Haleb, Musuʌ, Bagdad ðe Çam. Kryevɛndi ɛɛtɛ qyteti Dir, mi Frat; kazatɛ janɛ: Aɛare, Resyl-Ajn, Ebu-Qemal, Urban.

Liban (Ẋebel Lybnan) ɛɛtɛ ŋɛ sanẋak nɛ mes tɛ Bejrutit ðe tɛ Çamit, qɛ ndahetɛ mɛ gaɛtɛ kaza: Çuf, Met-Qervan, Petron, Hazin, Zata, Qyre.

Jerusalim (Kuds) ɛɛtɛ sanẋaku nɛ jugɛ tɛ Bejrutit ðe buzɛ detit tɛ Barðɛ. Ky sanẋak ka ŋɛ rendesi tɛ maðe mɛ qɛnɛ sɛ ɛɛtɛ djep' i fevet Krieterim ðe juðerí. Kryevɛndi Jerusalim vizitohetɛ pej giðɛ tɛ Krieterevet. Tɛ tri kazatɛ janɛ: Jafa, Gaze, Halil-yr-Rahman; — afrɛ Jerusalimít ɛɛtɛ Betlehemi ku ka lindurɛ Krieti.

Vɛndi qɛ ðamɛ sɛ qɛverisɛtɛ si bejlek (principato) ɛɛtɛ nisija Sisam (Samos) ɛ cila ka nome mɛ vɛthe; kryevɛnt i kɛsaj nisije ɛɛtɛ qyteti Vaðí.

Kombet eđe ndarjet e Tyrqis' s 'Asisë.

Në Tyrqi t' Asisë veç tyrqet, rrojnë đe ŋë tok kombe të tjerë. Pas tyrqet mê të ġumë ŋga numuri jan' arabët që rrojn' n' Arabistan. Arabistan janë të dy vilajetet Hiχaz đe Jemen; po arabë ka đe në të tërë vilajet të Bejrutit, të Ġamit, në Jerusalim, në Halep, në Bagdad, në Musuλ, në Zor. Vilajetet e Ġamit đe të Bejrutit emërohenë Suri; sanχaku i Jerusalimit quhet Palestinë. Vendi që mbulon ŋë pjes' e vilajetit Bagdad, në mes të Fratit đe të Tigrit, quhet mesopotami, do-më-đënë në mes dy lumenve (arabisht i đonë Χezir-el-areb).

Qyrdërit jetojnë mi kufit të Rusisë đe të Persisë, në vilajetet Musuλ, Van, Erzurum, Bitlis; baškë me Qyrdërit, đe n' at'a vise, jetojnë đe Ermenët.

Lazërit rojnë anë detit të Zi, në Trebizond.

Grekërit janë anë detit Marmara đe Arqipeλk, si đe giđë nisitë që formojnë vilajetin Arqipeλk.

Çerqezë janë të përhapurë, po mê të ġumë jan në vilajet Sívas.

E pamë dykë kënduarë nisitë Marmara që në këtë nisi ka ŋë pġat Ġqipëtar të quajtur Asma-Qōj.

Sibiria

Sibiria ëstë vënt i ġërë që mbulon të giđë verin e Asisë; po me qënë se vendet afrë detit janë

fare tɛ ŋgríre, e tere Sibiria ka vetem 7 miliun ŋeres.

Sibíra ɛɛt' e Rusisɛ; qytetet e mbɛðeŋ janɛ: Tsbolsk, Tomsk, Irkuck, Nikoλajevsk, Vladivostok.

Kaukasi

Kaukasí ɛɛtɛ ŋɛ vent i Rusisɛ nɛ mes tɛ malevet Kaukas, Anadoλit ðe Persisɛ. Kryevent i tij ɛɛtɛ Tiflisi; qytetet e tjere janɛ: Batum, Baku, Poti. — Nɛ Kaukasí jetojnɛ Γyrχiŋ, Çerqeser ðe Ermener.

Asi e mesme

Asi e mesme ɛɛtɛ nɛ veri te Persisɛ ðe t' Afganistanit, nɛ mes tɛ detit Kaspi ðe tɛ kenetesɛ Balkaɛ.

Asis'sɛ mesme i ðonɛ eðe Tyrqistan ðe ɛɛt' e Rusisɛ; ka 11 miliun ŋeres; qytetet e mbɛðeŋ janɛ: Buhara, Hiva, Merv, Semerkand, Taɛkend, Hokand.

Χaponia

Χaponia ɛɛtɛ ŋɛ imperatorí mi nisit e mbɛða, nɛ lindje t' Asise; nisit e kɛti ɛtati janɛ: Jeso, Nipon,

BKSH

Sikok, Kiu-Siu dhe Formoza, afrë Çinit. Xaponia ka dhe gysmën e nisisë Sahalin si dhe arqipelkete Kuril dhe Riu-Kiu. kryeqytet i Xaponisë është Tokio. Qytetet e mbëdhenj janë: Ohosaka, Kioto, Jokohama, Nagasaki, Hakodate.

Xaponia ka 55 miliun njerës.

Kore

Imperatori e Kore-së është në lindje të Çinit dhe zgatetë në det si në sinisi. Ka 13 miliun njerës; kryevent Seul. Koreja është' e Xaponisë.

Çini

Imperatori e Çinit është shtati m' i vjetr' i dheut dhe me më shumë njerës. Çini ka afërro 400 miliun njerës, do-më-dënë po dua aqë sa e tër Evropa, a sa gyms e Asisë. Kryeqytet i Çinit është Pekin-i; qytetet e mbëdhenj janë: Kanton, Nan-Kin, Shangai, Fu-çeu, Su-çeu, Tien-cin.

Çini ndahet më disa copa: Mançurí dhe Mongolí në verí; Tyrqistan i Çinit dhe Tibet në jugë.

Tibeti ka në qeveri si mëvethe; kryeqytet i tij është Lhasa, në të cilet rri Dalaj-Lama, që urdhëron vendin si mbret' e si prift i perendisëmë, me qënë se është krye i fesë budike.

Hindi

Imperatorí e Hindit ɛɛtɛ nɛn' urðɛr t' Ingilterɛsɛ. Hindi ka afɛró 300 miliun ŋɛrɛs; krɛrɛt e vɛndit, qɛ ðuhɛnɛ Raχa (princɛr), ŋohinɛ mbrɛn' e Ingilterɛsɛ, i cili ɛɛtɛ ðɛ Imperator i Hindit.

Kalkuta ɛɛtɛ m' i mað' i qytɛtɛvɛt tɛ Hindit ðɛ atjɛ rrintɛ gɛr vjɛt nɛkɛmbɛs' i mbrɛtit t' Ingilterɛsɛ; sot kryɛvɛnt ɛɛtɛ Delhi; qytɛtɛt e tjɛrɛ janɛ: Bombaj, Hajdar-Abad, Bɛnarɛs, Madras, Lahor.

Nga qɛvɛrit e vɛndit tɛ Hindit mê tɛ mbɛðatɛ janɛ: Majsur, Dɛqɛn, Raχput, Hajdar-Abad.

Hindo-Çin

Lindj' e Hindo-Çinit ɛɛtɛ nɛn' urðɛr tɛ Francɛsɛ; ky vɛnt ka 16 miliun ŋɛrɛs ðɛ ndahɛtɛ mɛ: Tonkin, Annam, Kamboχ. Qytɛtɛt e mbɛðɛŋ janɛ: Hanoi, Hue, Saigon.

An' e pɛrɛndimit e Hindo-Çinit quhɛtɛ Birmaní ðɛ ɛɛtɛ nɛn' urðɛr t' Ingilterɛsɛ, si ðɛ jug' e sinisisɛ Malaka; qytɛtɛt e mbɛðɛŋ: Rangun, Singapur, Mandale.

Siami ɛɛtɛ ŋɛ mbrɛtɛrí mɛvɛthɛ nɛ mɛs tɛ Birmanisɛ ðɛ tɛ kamjɛvɛt tɛ Francɛsɛ; Siami ka 7 miliun ɛ gysɛm ŋɛrɛs; kryɛqytɛt Bangkok.

Afganistan

Afganistani është në mes të Tyrqistanit, të Çinit, të Hindit, të Buluxistanit dhe të Persisë. Ka 5 miliun njerës; kryeqytet Kabul; qytet të mbëdhenj: Herat, Kandahar.

Baluxistan

Ky shtat është në jugë të Afganistanit dhe mi detin Oman; afërò 1 miliun njerës; kryeqytet Kelat.

Persia (Axemistan)

Mbretit të Persisë i dhonë Dah; Persia ka kufí Tyrqinë, detin Kaspí, Tyrqistanë, Afganistanë, Baluxistanë, mengen e Omanit dhe mengen e Basrësë. Afërò 10 miliun njerës; kryeqytet Tehran; qytet të mbëdhenj: Tebriz, Isfahan, Ciraz, Bushir, Kirman.

Butan

Butani është një shtat i vogël mi malet Himalaja, në mes të Hindit dhe të Çinit; afërò 400 mijë njerës; kryeqytet Punaha.

BKSH

Nepal

Eâe Nepali ɛɛtɛ ŋɛ ɛtat i vogɛlɛ mi malet Himalaja-tɛ, nɛ mes tɛ Hindit âe tɛ Çinit. 3 miliun ŋeres; kryeqytet Katmandu.

Kamjet e ɛtetɛvet t' Evropɛsɛ n' Así

Çumɛ ɛtetɛ nga t' Evropɛsɛ kanɛ kamje n' Así.

E pamɛ mê lart se Rusia ka Sibirinɛ âe Tyrqistanɛ.

Inpiltera veç Hindit âe Birmanisɛ, ka âe kɛta vende tɛ tjerɛ: Adeni, nɛ jugɛ tɛ Jemenit, nɛ gryke Bab-el-Mendeb; nisia Kibriz nɛ det tɛ Barâɛ; nisitɛ Bahrejn nɛ mɛngɛ tɛ Basrɛsɛ; nisitɛ Lakediv, Andaman, Nikobar; qyteti Singapur, âe jugɛn e sínisisɛ Malaka; qytetet Hong-Kong âe Wei-hai-wei nɛ Çin; qytetin Gwadar, nɛ Baluxistan, anɛ detit.

Franca perveç anɛn e lindjesɛ nɛ Hindo-Çinɛ, ka âe kɛta qytetɛ: Pondiɛɛri, Çandernagor, Janaon Mahe âe Karikal, nɛ Hind; qyteti Kuang-Çu nɛ jugɛ tɛ Çinit.

Portogalia ka tre qytete nɛ Hind: Goa, Diu, Daman; nɛ jugɛ tɛ Çinit ka nisin e vogɛlɛ Makao.

Alemaŋa ka qytetin Kiao-Çao, nɛ lindje tɛ Çinit, mi det tɛ Verâɛ.

BASH

Kombetɛ ðe fet' e Asisɛ.

Nga faret e ŋerɛzet Asija ka faren' e verðe ðe faren e barðe. Veriu ðe lindj' e Asisɛ jan' ndɛŋtjet' e fares' sɛ verðe: Sibiria, Ẋaponia, Çini, ðe Hindo-Çini, Tyrqistani ðe m' e mað' e pjeses' Anadoλit vendesit i kane pej racesɛ Mongole.

Hindi, Afganistani, Baluẋistani, Persija, Arabistani, Suria, ðe mê tɛ ɛumet e visevet t' Anadoλit, i kane vendesit pej fares' sɛ barðe.

N' Asi vendesit janɛ mɛ tri fe: Islamet nɛ perendim ðe nɛ jugɛ; myslimanɛ ka ðe nɛ Çin ŋa 40 miliunɛ, sikundrɛ qɛ ka ðe nɛ Hind ŋa 64.

Çini ðe Ẋaponia jan' nɛ fe tɛ Budes' e tɛ Konfucosɛ, aɛtu ðe Hindo-Çini.

Nɛ Hind ata qɛ nuk janɛ myslimanɛ jan' nɛ fe tɛ Brahmesɛ ðe Budesɛ. Feja budike baɛkɛ mɛ tɛ Brahmesɛ ðe tɛ Konfucosɛ, ka 570 miliunɛ besnikɛ.

Tɛ kristerɛ janɛ tɛ pɛrhapurɛ tekdo, po mê tɛ ɛumɛ nɛ Tyrqi t'Asisɛ ðe nɛ Sibirí.

Nɛ Sibirí, nɛ mes tɛ kombevet qɛ jetojnɛ' nɛ veri, janɛ disa qɛ jan' iðoλatrɛ.

Arqipeλk i Asisɛ

Nɛ mes t' Asisɛ ðe t' Australisɛ ka ŋɛ ɛumicɛ nisi qɛ mbulojnɛ detin nɛ mes Oqeanít tɛ Mað ðe Oqeanit tɛ Hindit. Kɛto nísi emɛrohen tɛ giða tok Arqipeλk t' Asisɛ.

Arqipeλket e Asisɛ janɛ kamje tɛ ɕtetɛvet t' Evropɛsɛ a t' Amerikɛsɛ ðe ndahenɛ kɛɕtu:

Arqipeλku Filipin (tɛ ɕtetevet tɛ baɕkuarɛ t' Amerikɛsɛ). Mê tɛ mbɛðat e nisivet janɛ Lysun ðe Mindanas.

Arqipeλketɛ Seleb, Noluk janɛ tɛ Hoλandɛsɛ. E Hoλandɛsɛ ɛɛtɛ ðe nisija e maðe Borneo, pɛrveç anɛs' sɛ veriut q'e ka Ingiltera.

Arqipeλku Sund ka dy nisi fort tɛ mbɛða Sumatra ðe Ẋava, eðe ɛumɛ tɛ tjera mê tɛ vogela; tɛ giða nisit e arqipeλkut Sund janɛ tɛ Hoλandɛsɛ, veç an' e lindjes' sɛ nisisɛ Timor q' ɛɛt' e Portogalisɛ.

Arqipeλket e Asisɛ kanɛ tɛ giða baɕkɛ ŋà 50 miliunɛ ŋeres, nga fara e muɕkuλyere (Malaike) ðe mê tɛ ɛumɛt janɛ Myslimanɛ.

BKSH

Krye IV

AFRIKA

Afrika ɛɛtɛ afɛró tri hɛrɛ m' e maðe se Evropa, po ŋeres nuk' ka mê tepɛrɛ se 140 miliunɛ.

Kufi. — Veriu i Afrikesɛ ɛɛtɛ quλurɛ pej detit tɛ Barðɛ; nɛ lindje ɛɛtɛ kanal' i Syeɛit, det i Kuq, gryka Bab-el-Mendeb ðe Oqean' i Hindit; nɛ perendim ɛɛtɛ Oqeani Atlantik.

Male, ɛkretɛtirra. — Malet e Afrikesɛ jan' afrɛ detit: nɛ verí mali Atlas, nɛ Fes ðe nɛ Ẋezair; — nɛ lindje malet e Habeɛit; — mê poɛtɛ Habeɛit mali Kilima-nẋaro, q' ɛɛtɛ m' e larta majɛ n' Afrikɛ (6000 metro); — nɛ perendim maletɛ Kamerun.

Pakɛ mê brenda anes' sɛ detit, ng' an' e veriut, ɛɛtɛ ɛkretɛtir' e maðe e quajturɛ Sahara, ɛkretɛtirɛ mbuluarɛ me rerɛ, djegurɛ pej dieλit ðe pa ujɛ e pa bar farɛ. Nɛ jugɛ tɛ kesaj ɛkretɛtirɛ ðe ger nɛ funt farɛ, Afrika ɛɛt' e ujiturɛ me lumeŋ tɛ ɛumɛ ðe mbuluarɛ me pyje tɛ mbɛðeŋ ðe me bima tɛ ɛuma; n' ata vende jeton fili, luani, ẓirafa ðe ka-

qe kafee te çuditeeme e te ndryeme; vetem afre çipit te jugese eete ne ekretetir' e vogele: ekretetira Kalahari.

Lumeɳ. — Ne det te Barde derdete Nili q' eete ne nga mê te mbedeɳt' e lumeɳet mi dê; Nili del nga keneta Viktoria Niansa de ujit Egyptene. — n' Oqean Atlantik derdene tre lumeɳ Nizer, Kongo de Oranz; — n' Oqean te Hindit derdene lumeɳte Zambezi de Rufizi.

Nisí. — N' Oqean Atlantik jan' nisite: Asor, Mader, Kanarí, Kap Verde, Assansion, Cent Helene; — nisite Annobon, Fernandopo, Nisí e Princit de Cent Ooma ne menge te Guinese; — N' Oqean te Hindit eete nisí e made Madagaskar, arqipekete Maskarin, Komor, Sejeel de nisia Sokotra.

Menge de hunda. — Menga Gabes mi det te Barde ne juge te Tunuzit; — hunda Bon, ne verílindje te Tunuzit; — hund' e Barde, ne perendim te Afrikese; — hunda Kap Verde (hund' e pelbere) ne perendim, ca mê poete se e para; — menga Guine qe formon kentin juge-perendim; — hund' e Cpresese, fare ne juge; — hunda Gardafoj, qe zgatete ne det Oman.

Keneta. — Ne Sudan, do-me-dene ne juge te ekretetires Sahara, eete keneta Çad; ne lindje jane kenetate: Viktoria Niansa, Albert Niansa, Ṭanganika de Niansa.

Ndarjetɛ politike

Veç ɛtetevet Fas, Liberia ðe Habeɛ, e tɛr' Afrika ɛɛtɛ kamj' e ɛtetevet t' Evropesɛ.

Egypta (Misiri)

Egypta zgatetɛ nga juga e nɛ verí, nɛ tɛ dy anɛ tɛ Nilit. Nili tek derðetɛ nɛ det ndahetɛ mɛ disa dega ðe formon ŋɛ trikindje sɛ cilɛs i ðonɛ ðelta.

Egypta ka mê tepɛrɛ se 13 miliun ŋeres; ky vent ɛɛtɛ nɛnɛ Tyrqinɛ, po ka ŋɛ qeverí pakɛ si mɛvethe, nɛné hidivin.

Kryeqytet i Egyptes' ɛɛtɛ Kajro-ja (Kahire). Qytetet tɛ mbɛðeŋ janɛ: Aleksandrí, Tanta, Port-Said, Mansura.

Nɛ juge tɛ Misirit ɛɛtɛ Sudani mɛ kryeqytetin Hartum.

Tarabuλus-Garb ðe Bingazi

Mi detin e Barðɛ nga Egypta e nɛ Tunus, zgatɛtɛ ðe Tarabuλusi-Garbi.

Tarabuλusi ɛɛtɛ ŋɛ vilajet i Tyrqisɛ ðe ka pes sanχakɛ: Tarabuλus, Χebel-Garbije, Fizan ðe Bingazi.

Sanχaku Fizan ɛɛtɛ ðeλɛ brenda nɛ Sahara; Bingazi ɛɛtɛ ŋɛ sanχak mɛ vethe.

Tunus

Tunusi ɛɛtɛ ŋɛ vent me ŋɛ qeverí ɒysem mɛvethe nenέ ŋɛ *bej*, i cili ŋeh qeverin' e Francesɛ. Tunusi ka 1 miliun e ɒysem ŋeres ðe ka kryeqytet Tunusin.

Ẋezair

Ẋezairi ɛɛtɛ ŋɛ kamje e Francesɛ; ka afɛró 5 miliun e ɒysem ŋeres; kryevent Ẋezairi; qytet tɛ mbɛðeŋ: Konstandin, Bon, Tlemseu.

Fas

Fasi a Maroku ɛɛtɛ ŋɛ qeverí mɛvethe; ka 7 miliun ŋeres; kryqytet Marok; qytet tɛ tjerɛ: Fas, Tanẋa, Kasablanka.

Habeɛi

Habeɛi a Abisinia ɛɛtɛ ŋɛ ɛtat mɛvethe, nɛ ju*gɛ* t' Egyptesɛ, mɛ ŋɛ vent malesí. 8 miliun ŋeres. Kryeqytet Adis-Ababa.

Liberia

Liberia ɛɛtɛ ŋɛ republikɛ e tɛ zezɛvet, nɛ perendim lindje t' Afrikesɛ; 1 miliun e ɒysem ŋeres; kryeqytet Monrovia.

BKSH

Kamjet e Evropese n' Afrike

Ne juge te Fasit, ane Oqeanit Atlantik, eete Rio de oro (do-me-ðene Lum' i floriŋte): e Spaŋese. Spaŋa ka ðe nisite Kanari, si ðe dy nisi ne menge te Guinese: Annobor ðe Fernandopo.

Franca ka n' Afrike perveç Xezair ðe Tunuzit: Senegal, afre hundese Kap Verde, — Zaλ' i Bembfilit ðe Dahomej, ne veri te mengese Guine; — Gabon ðe Kongo Franceze, ne zaλ te perendimit, buze Oqeanit Atlantik; — Nisija Madagaskar, arqipeλkete Komor; — Xibuti, ne det te Kuq, ne veri te grykese Bab-el-Mendeb.

Portogalija ka arqipeλkete Asor, Mader, Kap Verde n' Oqean Atlantik; — Guine portogale nene kenden Kap Verde; — nisite eeŋt Ooma ðe nisi e princit, ne menge te Guinese; — Angola, ne zaλ te perendimit, ne juge te Kongose Franceze; — Mosambik, ne zaλ te lindjese, perkundreq nisise Madagaskar.

Alemaŋa: Togo ne zaλ te veriut te mengese Guine; — Kamerun, ne menge te Guinese, ne verí te Kongose Franceze; — Juge-perendim-Afrike, ne juge te kamjese portogale Angola; — Afrike-lindje-Alemane, ne veri te kamjeee Portogale Mosambik; ne Afrike-lindje-Alemane eete Zengibari qe ka ŋe mbret mevethe, sa-do-qe nene Alemaŋene.

Italija: Eriðre, ne zaλ te detit te Kuq; — Somali, mi Oqean te Hindit, nga hunda Gardafoj e ger ne kamje t' Ingilterese.

Inɡiltera: Kamjetɛ mê tɛ mbɛða ðe mɛ tɛ mira i ka Inɡiltera n' Afríkɛ: Juɡ e Afrikesɛ ɛɛtɛ ɳɛ kamje e maðe ðe fort e mirɛ; kjo copɛ ndahetɛ mɛ katrɛ: Kap, Transval, Oranɀ, Natal; qytetet e mbɛðeɳ tɛ kesaj kamjeje janɛ: Kap, Johanisburɡ, Blomfontejn, Pretoria; — nɛ veri tɛ kɛtyre kamjeve ɛɛtɛ Beçuanaland ðe Rodesia; — prapa kɛnetavet kamjet e Inɡilterɛsɛ piqens me Uganda, Afrikɛ-lindje-Inɡilize ðe baɛkohenɛ me Sudan e Egyptɛsɛ;— Gambi, afrɛ hundesɛ Kap Verde; — Sierra-Leone ðe zaλ i Floriɳtɛ, nɛ veri tɛ mɛnɡesɛ Guine; — Somali Inɡilize, nɛ mɛnɡɛ Aden; — nisitɛ Assansion, Ɛent Helenɛ, n' Oqean Atlantik; — nisija ɛent Mauris nɛ arqipɛλkt Maskarin, ðe arqipɛλkɛtɛ Amirant ðe Sejɛel, n' Oqean tɛ Hindit; — Nisija Sokotra, kundreq hundesɛ Gardafoj; — nisija Perim, nɛ ɡrykɛ Bab-el-Mendeb.

Ɔtati Kongo qɛ mbulon mez e Afrikesɛ nɛnɛ Ekuator, ɛɛtɛ nɛnɛ sunim tɛ Belχikesɛ.

Farɛt ðe fet e Afrikesɛ.

Vɛndesit e Afrikesɛ janɛ tɛ zezɛtɛ; vetem veriu do-me-ðɛnɛ Fas, Χezairi, Tunusi, Tarabuλusi, Egypta ðe Sahara janɛ tɛ ndɛɳura me ɳeres tɛ barðɛ, arabɛ; nɛ kamjet e Evropesɛ ka ɛumɛ evropianɛ tɛ vajturɛ pej Evrope; kɛta janɛ mê tɛ ɛumɛ nɛ kamjet e juɡesɛ tɛ Inɡilterɛsɛ: Kap, Transval, Oranɀ ðe Natal.

Vendesit e zez t' Afrikese jan idolatre, veç ne Sudan de ne ca vise te Guinese qi jane myslimane; myslimane jane de te gide arabet e veriut; Habeei de Liberija jane etete te krietere, si ede evropianet qe jan' ne kamjete.

BKSH

Krye V

AMERIKA

Amerikes i ðonɛ ðe bot e re, se tɛ vjetɛrit nuk' e dininɛ farɛ; Amerika u-ŋoh mirɛ pas uðɛtimit qɛ bɛri atje Kristofor Kolombi mɛ 1492.

Amerika ndahetɛ mɛ dy pjesɛ tɛ mbɛða: Amerik' e Veriut ðe Amerik' e Jugesɛ, qɛ i ndan rrip i Panamasɛ; nɛ mes t' Amerikes' sɛ Veriut ðe t' Amerikes' sɛ Jugesɛ ɛɛtɛ Amerik' e Mesme; e tɛr Amerika ɛɛtɛ pakɛ m' e vogɛlɛ se Asia ðe aferó katrɛ herɛ m' e maðe se nga Evropa. — Heres ka 160 miliunɛ.

Kufi. — Amerika ka nɛ verí Oqean' e Ngrirɛ tɛ Veriut; — nɛ lindje Oqeanɛ Atlantik; — nɛ perɛndim Oqean' e mað ðe mɛngɛn e Beringut.

Dete — Nga Oqean' i Ngrirɛ jan ndarɛ detet Baffin, Hudson; gryka Davis, nɛ mes t' Amerikesɛ ðe tɛ Groenland-it.

Nga Oqeani Atlantik jan' ndarɛ detetɛ: Ɛent Lauran, nɛ veri-lindje; — Mɛng e Meksikesɛ, ŋɛ mɛng e maðe nɛ mes dy Amerikavet;—det' i Anitilevet, ku janɛ derðure nisit e ɛuma qɛ quhenɛ Antile; — nga Oqean' i Mað del mɛng' e Kalifornisɛ.

Nisi — Nε veri t' Amerikεsε ka ηε tok nisi tε pεrhapura n' Oqean tε Ngrirε ðe giðεηε nεn' akuλ; nisi e maðe Baffin εεtε nε lindje tε nisivet tε tjera;— nε lindje tε Baffin-it ðe ndarε me gryken Davis, εεtε ðeu i Groenlandit, veriu i tε citit εεtε mbuluarε me akuλ; — nε lindje tε Groenlandit εεtε Islanda; — Nisija New-Foundland (do-me-ðenε ðeu i ri); — cop' e Amerikεsε afrε New-Fundland-it formon ηε sinisi tε maðe tε quajtur Labrador; — nisit e vogela Miqelon ðe Cεηt Pietri; — nisitε Bermud, nε mes tε detit; — Sinisija Florida nε juge-lindje tε Ctetevet tε Baεkuarε; — Nisitε nε mes tε menges sε Meksikεsε ðe t' Oqeanit Atlantik ndahenε mε katrε arqipeλke: Arqipeλku Bahama a Lukaj, arqipeλk i Erεsε, arqipeλku Nenε Erε; Antilet e Mbεða ðe Antilet e Vogela; nga Antilet e Mbεða mê tε çquaratε janε Kuba, Haiti ðe Ẋamaika; — Sinisija Jukatan qε ka dalε nε mes tε menges' sε Meksikεsε ðe tε detit t' Antilevet; — nisitε Falkland ðe Ɓeu i Zjartε, nε majε tε jugesε; — nisitε Galapagos, n' Oqean tε Mað;— sinisija Kaliforní, nε perendim-veri tε Meksikεsε; sinisija Alaska nε lindjeveri t' Amerikεs sε Veriut.

Hundε — Hunda Horn, nε majε tε jugesε; nε mes tε Ɓeut tε zjartε ðe tε sterεsε εεtε gryka Mazellan.

Maletε — Tε dy Amerikatε ηε vark mali i ndan

me dy pλaje: pλaj e Oqeanit Atlantik ðe pλaj e Oqeanit te Mað; — ky vark nis nga çipi Alaska ðe vete ger ne hunde Horn, duke ɛkuare mê afre Oqeanit te mað; n' Amerike te Veriut keta male quhene Male me Ckembeɳ; ne Meksike quhene Kordilier e Andevet; — nga Malet me Ckemb dalin varpete Sierra Nevada ðe Sierra Madre, ne perendim te Ctetevet te Baɛkuare; — malet Allegani, ne Lindje te Ctetevet te Baɛkuare; — Kordilier e Andevet, sikundre qe ðame, jan' n' Amerike te Jugese ðe ven' nga veriu ne juge; te dy majate mê te larta jane Akonkagua (6970 metro) ne Ekuador.

Lumeɳ — Cent Laurent qe del nga kenetate ðe derðete perkundreq Neww-Fundland-it; — Misisipi, m' i gat i lumeɳet te ðeut, qe derðete nga Ctetet e Baɛkuare ne menge te Meksikese; — Orenok, derðete ng' Amerik' e Jugese perkundreq nisivet Nene-Ere; — Amazon, lumi me mê ɛum' uj i ðeut, ne Brazile, derðete n' Oqean Atlantik;— Kolorado, derðete nga Ctetet e Baɛkuare ne menge te Kalifornise.

Keneta — Ne veri-lindje te Ctetevet te Baɛkuare, ne mes te ketyre Cteteve ðe te Kanadase, jane pese keneta te mbeða: Superior, Miçigan, Huron, Erie, Ontario; ne mes kenetavet Erie ðe Ontario ɛete i dɛguari uj' i varure Niagara; — Keneta Nikaragua, n' Amerike te Mesme; — keneta Titikaka, mi malete Ande.

Amerik' e Veriut

Amerik' e Veriut nis nga Oqean' i Ngrirε ðe vete ger n' Amerikε tε Mesme, nga e cila e ndan rripi Tehuantepek, nε jugε tε Meksikesε.

Amerik' e veriut ndahetε mε tri pjesε: Dominion (a Kanada) nε veri; Ctetet e Baekuarε, nε mes, ðe Meksika nε jugε.

Kanada

Kanada εεtε ηε kamje e Ingilteresε qε mbulon tε giðe verinε. Nga geresija Kanada εεtε sa katrε tε pesta t' Evropesε, po me qenε qε εεtε vend' i ftohtε, ηeres nuk' ka mê tepεrε se 7 miliunε. Kryevent i Kanadasε Monreal; qytetet e mbεðeη: Kebek, Ottava.

Ctetet e Baekuarε

Ctetet e Baekuarε zpaten' nga Oqeani Atlantik tε Oqean' i Mað; 92 miliunε ηeres; — qeveri e kεtyre εteteve εεtε formuarε pej 52 republikaε tε vogela ðe tε baekuara; kryeqyteti εεtε Washington-i, ku rri kryetar i pergiðeim; qytetet e mbεðeη tε tjerε janε: New-Yorku (me afεró 5 miliun ηeres), Çikago, Filadelfi, Boston, Cent-Luis, Baltimor, San-Francisko, Orlean i Ri.

Alaska q' εεtε nε perendim-verí tε Kanadasε

ɛɛtɛ nɛnɛ́ sunim tɛ Ctetevet tɛ Baɛkuarɛ. — Tɛ Ctetevet tɛ Baɛkuarɛ janɛ ðɛ nisitɛ Kuba ðɛ Porto-Riko, nɛ Antilet ɛ Mbɛða.

Meksika

Nɛ mes t' Oqeanit tɛ Mað ðɛ tɛ mɛngɛsɛ qɛ ka emrin ɛ saj, Meksika ɛɛtɛ ŋɛ republikɛ me 15 miliun ɛ gysɛm ŋɛrɛs; kryeqytet Meksiko.

AMERIK' E MESME

N' Amerikɛ tɛ Mesme janɛ republika tɛ vo-ɛ-la: Guatemala (kryeqytet Guatemala); — San Salvadar (kryeqytet San Salvador); — Honduras (kryeqytet Teguciagalpa); — Nikaragua (kryeqytet Managua); — Kostarika (kryeqytet San Jose); — Panama (kryeqytet Panama); — nɛ kɛtɛ republikɛ ɛɛtɛ rríp i nguɛt' i Panamasɛ ku duanɛ tɛ hapinɛ ŋɛ kanal pɛr tɛ baɛkuarɛ Oqean' Atlantik me Oqean' ɛ Mað.

Ctetet ɛ Amerikɛs' sɛ Jugɛsɛ

Kolombia, republikɛ me 4 miliun ŋɛrɛs; kryeqytet Bogota.

Venezuela, republikɛ me 2 miliun ɛ gysɛm ŋɛrɛs; kryeqytet Karakas.

BKSH

Ekuatori, se ɛɛtɛ nɛnɛ́ ekuator, republikɛ me 1 miliun e 200 mijɛ ŋeres; kryeqytet Kuito.

Brazila, m' i maƌ' i ɛtetevet t' Amerikɛs' sɛ Jugesɛ, ŋɛ republikɛ me 21 miliunɛ ŋeres; kryeqytet Rio de Janejro.

Paraguaj, republikɛ me 720 mijɛ ŋeres; kryeqytet Asancion.

Uruguaj, republikɛ me 1 miliun ŋeres; kryeqytet Montevideo.

Argentinɛ, ŋɛ republik' e gatɛ me 6 miliun ŋeres; kryeqytet Buenos Aires.

Bolivi, republikɛ me 2 miliun e 200 mijɛ ŋeres; kryeqytet La Paz.

Peru, republikɛ me 4 miliun e gysem ŋeres; kryeqytet Lima.

Cili, qɛ zgatetɛ nɛ mes t' Andevet e t' Oqeanit, nga Bolivia e nɛ Ƃe tɛ Zjartɛ; republikɛ me 3 miliun e gysem ŋeres; kryeqytet Santiago.

Anɛ detit, nɛ mes tɛ Brazilesɛ ƌe tɛ Venezuelesɛ, janɛ tɛ tri Gujanatɛ: Gujana Ingilize (kryevent Georgtown); Gujana Hoλandeze (kryevent Paramaribo); Gujana Francɛze (kryevent Kajen).

Kamjet e Ɛtetevet t' Evropɛsɛ

Ingiltera ka n' Amerikɛ: Kanada, New-Fundland, arqipeλketɛ Bermud, Bahama, E Eresɛ, Nɛn' Eɾɛ, nisia Ҳamaike, Trinite (afrɛ Venezuelesɛ), Gu-

jana Ingilize, Hunduras Ingilize a Belize (nε jugε tε Jukatan ðe Venezueles); nisitε Falkland afrε grykεsε Maxεllan.

Franca ka: nisitε Miqelon ðe Cent Pietr; nisia Martinik ðe Guadelup nε arqipeλk t' Eresε; Gujana Franceze.

Danimarka ka ðen' e mað tε Groeland-it (kryevent Gothab), nisitε Santa Kruz, Cent Θoma ðe Cent Γon n' arqipeλk Virgine, nε mes Antilevet ðe nisivet t' Eresε.

Hoλanda ka Gujanεn Hoλandeze ðe nisitε Kurasao, Aruba ðe Bonaire nε arqipeλket Nεn' Erε.

Republikatε Santo Domingo ðe Haiti

Nε nisit Haiti janε dy republika: Haiti ðe Santo Domingo.

Santo Domingo, 670 mijε ηeres, kryeqytet Santo Domingo.

Haiti, 1 miliun e gysεm ηeres, kryeqytet Port Au Prince (Por o Prens).

Kombet e Amerikεsε

Vendesit e Amerikes' sε Veriut janε pej faresε sε kuqe, po kεta ηeres tani janε fort tε pakesuarε ðe rojnε tε hequrε ðe lark qyteterimit. — Nε vendet afrε polit rojnε Eskimoηtε, racε e paqyteteruarε, qε

jeton nε viset tε ngrirε. — Vendesit e Amerikes sε jugesε janε pej ηε racε mε vethe, me cipε si tε zeze.

Po ηerezit e sotmε, ndeηesit e εtetevet, kanε vaturε qe tε terε nga Evropa: Nε Εtetet e Baεkuarε ηerezija εεtε mê tepεrε pej racesε inpilize si ðe puha zyrtare q' εεtε inpiliet. — Nε Kanada ndeηesit janε mê tε εumεtε pej race Franceze.

N' Amerikε tε Juges ðe n' Amerikε tε Mesme racatε janε Spaηole ðe Portogale, si ðe nε Meksikε. Nε keta εtete ka ðe ηε εumicε tε perzjerε, do-meðenε djemt' e Spaηolevet e tε Portogalevet me vendesit e vjetrε.

N' Amerikε çdo mot venε εumε ηerεs nga Evropa ðe bεhenε vendes. — Po veç ketyre ka ðe ηε numur tε maðε tε zes pej Afrike qε i kanε εpen' n' Amerikε si skλef (qole) pεr tε punuarε: keta tε zes janε ηà nentε miliunε; republikatε Haiti ðe San Dominqo janε poðua vetεm tε ketyreve tε zesve.

Krye VI

OQEANIA

Oqeania ɛɛtɛ cop' e pest' e ðeut. Oqeania e tɛ-tɛ ɛɛtɛ pakɛ m' e vogɛlɛ se nga Evropa, po ŋeres ka vetem 6 miliunɛ.

Oqeania ɛɛtɛ formuarɛ pej ŋɛ ɛumicɛ nisiveɛ tɛ pɛrndara n' Oqean tɛ Mað, nɛ jugɛ-líndje t' Asi-sɛ ðe nɛ mes t' Amerikɛsɛ.

Oqeania ndahetɛ mɛ katrɛ pjesɛ:

1. Nisia e maðe Australí;
2. Arqipelku Melanezí, nɛ verí t' Australisɛ;
3. Arqipelku Mikronezí, nɛ verí tɛ Melanezisɛ.
4. Arqipelku Polinezí, nɛ veri-lindje tɛ Mikronezisɛ.

N' Oqeaní s' ka as ŋɛ ɛtat mɛvethe; tɛ piða nisitɛ ðe Australia janɛ kamje tɛ Ctetevet t' Evropesɛ ðe t' Amerikɛsɛ.

Australia

Australia ɛɛtɛ m' e mað' e nisivet tɛ ðeut; ɛɛtɛ aferó sa ɛtatɛ tɛ ðetta t' Evropesɛ ðe ka 4 miliun e pysɛm ŋeres.

Australia ɛɑtɛ kamje e Ingilterɛsɛ, ðe ɛɑtɛ ndarɛ mɛ pesɛ qeverí, a mɛ pesɛ ɑtete tɛ baɑkuarɛ, nené sunim' t' Ingilterɛsɛ; kryeqyteti ɛɑtɛ Melburn: qytetet e tjerɛ: Sidnej, Adelaid, Brisbau.

*

Nisia Tasmaní, nɛ jugɛ t' Australisɛ.

Nisía Zeeland i Ri, nɛ jugɛ-lindje tɛ Tasmanisɛ; Zeeland i Ri ndahetɛ mɛ dy copɛ: e jugɛsɛ ð'e veriut. Kryevɛnt Aukland.

Nisia Guinea e Re ɛɑtɛ m' e mað' e nisivet pas Australisɛ, ðe bje nɛ verí tɛ kɛsaj, nɛ arqipɛʎk Melanezí.

Kamjet e Evropɛsɛ

E ðamɛ se e tɛr' Oqeania ɛɑtɛ kamj' e Evropɛsɛ.

Nga Ɑtetet e Evropɛsɛ pjesɛ mê tɛ maðɛ ka Ingiltera, e cila, veç Australí, Tasmaní ðe Zeeland *i* Ri, ka ðe kɛtó nisí:

Copɛn e jugɛ-lindjesɛ tɛ nisisɛ Guinea e Re; — arq'pɛʎkun Solomon, Fizi, Tongo, Kuk, Union, nɛ arqipɛʎk Melanezí; — ðe disa nisí tɛ vogɛla tɛ tjera.

Franca ka nisinɛ Kaledoni e Re; arqipɛʎket Societe, Marqizɛ, Tubuai, etj. nɛ lindje tɛ Melanezisɛ.

Alɛmaŋa ka: copɛnɛ verí-lindje tɛ nisisɛ Guinea e Re; arqipeket Marian, Karolina, Palaos, Bismark, Hebride tɛ Riŋ, etj.

BKSH

Holanda ka gysmen e perendimit te nisise Guinea e Re.

Ctetet e Backuare t' Amerikese kan' arqipelkun Havai a Sanduiç (kryevent Honolulu).

Racat e Oqeanise

Vendesit e Australise jane me ne ckalë fort te poetme te qyteterimit; keta jane pej ne race me vethe; vendesit e nisivet ndahene me disa raca: Malezer (do-me-dene pej atyreve qe u dame te muckulyere), de Papu. Malezet rojn' neper nisite afre Arqipelkut Asiatik de Papunte ne Guine te Re.

Veç ne Australí, evropiane ka fort te pake getke.

Më te cumat e nisivet t' arqipelkevet t' Oqeanise jane ckemben te vegele de me fort pake neres.

BKSH

Γerεsi e ðeut ð' e Ctetεvet t' Evropεsε.

Γerεsin e ðeut e rrεfejmε me kilometro tε katrε-çipta. Иε kilometr' e katrε-çiptε εεtε ηε vεnt qε εεtε ηε kiλometro, do-me-ðεnε ηε mijε metro i gatε ðe ηε mijε metro i gerε.

Бeu i tεrε εεtε 510 miliun kilometro tε katrε-çipta; pej kεtyreve 135 miliun kilometro janε tokε ðe 375 janε det.

Evropa εεtε	9,908,000	kilom. tε katrε çipt.
Asia	44,092,000	—
Afrika	29,400,000	—
Amerík' e Veriut ð' e Mesme	21,400,000	—
Amer. e Jugεsε	17,888,000	—
Oqeanija	8,958,000	—

Pej Ctetevet e Evropεsε:

Rusia	5,427	mijε kilom. tε katrεçipta
Austri-Ungaria	676	—
Alεmaηa	540	—
Franca	536	—
Spaηa	497	—
Sveqia	447	—
Norvegia	322	—
Ingiltera	315	—
Italia	286	—
Tyrqi e Evropεsε	169	—

BKSH

Rumania	131	kilom. tɛ katrɛçípta
Buλgaria	96	—
Portogalia	92	—
Greqía	65	—
Sɛrbia	48	—
Svicra	41	—
Danimark	39	—
Hoλanda	33	—
Belχika	29	—
Mal' i Zi	9	—

FUNT

BKSH

BKSH